

WSPIERAMY LOKALNĄ POLSKĘ!

Raport końcowy - projekt

Raport na temat aktualnego stanu ekonomii społecznej w województwie opolskim

Lokalne Badania Społeczne dla Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu

Spis treści:

1. Wprowadzenie	4
2. Metodologia i koncepcja badawcza	8
3. Streszczenie	15
4. Uwarunkowania prawne.....	17
5. Podstawowe fakty o sektorze ekonomii społecznej.....	31
6. Zasoby i potencjał instytucjonalny sektora ekonomii społecznej	38
7. Ocena kondycji i perspektyw rozwojowych sektora ekonomii społecznej	48
8. Pozostałe istotne zagadnienia	60
9. Rekomendacje i wnioski	68

Wykaz skrótów:

AKSES - System Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej
CATI – Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny
CIS – Centrum Integracji Społecznej
CUS – Centrum Usług Społecznych
ES – Ekonomia Społeczna
FGI – Zogniskowany Wywiad Grupowy
IDI – Indywidualny Wywiad Pogłębiony
IZ – Instytucja Zarządzająca RPO WO 2014-2020
IP – Instytucja Pośrednicząca RPO WO 2014-2020
JST – Jednostka Samorządu Terytorialnego
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich
KIS – Klub Integracji Społecznej
KPRES - Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej
KRS – Krajowy Rejestr Sądowy
MOPS – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
MFiPR – Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
MRiPS – Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
ODR – Ośrodek Doradztwa Rolniczego
OPS – Ośrodek Pomocy Społecznej
OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PES – Podmiot Ekonomii Społecznej
PKB – Produkt Krajowy Brutto
PO – Program Operacyjny
PS - Przedsiębiorstwo Społeczne
PUP – Powiatowy Urząd Pracy
ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu
RPO WO 2014-2020– Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020
RPRES - Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023-2027
RKRES – Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
WTZ – Warsztat Terapii Zajęciowej
WUP – Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu
ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej
EFS – Europejski Fundusz Społeczny

1. Wprowadzenie

Firma Lokalne Badania Społeczne przeprowadziła badanie ilościowe i jakościowe na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu (dalej: ROPS). Głównym celem badania było kompleksowe zdiagnozowanie kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim tj. weryfikacja ilości i jakości podmiotów ekonomii społecznej wraz z ustaleniem szans i obszarów rozwoju dotychczasowych i nowopowstających podmiotów ekonomii społecznej, przy wykorzystaniu infrastruktury wsparcia ekonomii społecznej. Wynikiem przeprowadzonej diagnozy są trafne i użyteczne rekomendacje (tj. propozycje konkretnych rozwiązań), służące poprawie funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej w województwie opolskim oraz wskazanie obszarów, w których należy dokonać zmian.

Badanie dostarczyło ROPS i pozostałym interesariuszom działającym na rzecz rozwoju ekonomii społecznej wiedzy na temat:

- analizy aspektów prawnych w ekonomii społecznej,
- charakterystyki potencjału instytucjonalnego sektora ekonomii społecznej z podziałem na kategorie,
- inwentaryzacji i charakterystyki podmiotów ekonomii społecznej w województwie opolskim,
- oceny kondycji podmiotów ekonomii społecznej w województwie opolskim w zakresie prowadzonej działalności,
- oceny form i efektywności współpracy podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami (z sektora publicznego, prywatnego, pozarządowego), w tym barier współpracy i możliwości ich zniwelowania,
- diagnozy przyczyn zamykania/zawieszania działalności przez podmioty ekonomii społecznej,
- identyfikacji potrzeb podmiotów ekonomii społecznej, związanych z prowadzeniem działalności,
- identyfikacji problemów i barier, które utrudniają lub uniemożliwiają rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim.

Badanie obejmuje określenie aktualnego stanu ekonomii społecznej w województwie opolskim, w szczególności następujące elementy:

- a) unormowania prawne funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej (dokumenty strategiczne, ustawy, rozporządzenia, ważne dla sektora ekonomii społecznej),
- b) obszar prowadzonej działalności przez podmioty ekonomii społecznej:
- ✓ liczba podmiotów ekonomii społecznej i ich rodzaje/typy,
 - ✓ liczba osób zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej,
 - ✓ rodzaje i profile prowadzonej działalności gospodarczej przez podmioty ekonomii społecznej,
- c) kondycja ekonomiczna podmiotów ekonomii społecznej:
- ✓ wielkość, dynamika rynków zbytu na produkty ekonomii społecznej,
 - ✓ rentowność i zyskowność działalności produkcyjno-usługowej,
 - ✓ struktura przychodów,
 - ✓ posiadane zasoby materialne,
 - ✓ trwałość zakładanych podmiotów ekonomii społecznej,
- d) zasoby ludzkie w podmiotach ekonomii społecznej:
- ✓ profil uczestnika/członka/pracownika poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej (status na rynku pracy przed przystąpieniem do podmiotu, wykształcenie, wiek, płeć),
 - ✓ sytuacja materialna i funkcjonowanie społeczne uczestników/ członków/ pracowników poszczególnych podmiotów ekonomii społecznej przed i po przystąpieniu do podmiotu,
 - ✓ ocena skuteczności poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej jako narzędzi reintegracji społeczno-zawodowej,
 - ✓ potrzeby członków/pracowników podmiotów ekonomii społecznej związane z rozwojem społecznym i zawodowym,
- e) możliwości rozwoju podmiotów ekonomii społecznej:
- ✓ problemy w działalności, na jakie trafiają podmioty ekonomii społecznej i strategie ich przewyżczania (z uwzględnieniem pandemii),
 - ✓ przyczyny zamykania/zawieszania działalności podmiotów ekonomii społecznej,

- ✓ korzystanie i skuteczność aplikowania o środki ze źródeł zewnętrznych,
- ✓ katalog działań finansowanych ze środków zewnętrznych,
- ✓ szanse usamodzielnienia się podmiotów ekonomii społecznej od pomocy ze źródeł zewnętrznych,
- ✓ potrzeby podmiotów ekonomii społecznej, związane z prowadzeniem działalności,
- ✓ działania promocyjne podejmowane przez podmioty ekonomii społecznej (promocja produktów/usług, dbałość o wizerunek organizacji),
- ✓ plany rozwoju i strategię rozwoju podmiotu ekonomii społecznej,

f) współpraca podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami publicznymi i niepublicznymi:

- ✓ rodzaje i poziom współpracy poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami (sektorem publicznym, pozarządowym i biznesu),
- ✓ zasady współpracy, potencjalne partnerstwa,
- ✓ ocena korzyści współpracy podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami (sektorem publicznym, pozarządowym, biznesu i nauki),
- ✓ ewentualne bariery współpracy i możliwości ich zniwelowania.

g) możliwości powstawania podmiotów ekonomii społecznej w województwie opolskim:

- ✓ czynniki sprzyjające powstawaniu podmiotów ekonomii społecznej,
- ✓ bariery zakładania podmiotów ekonomii społecznej,

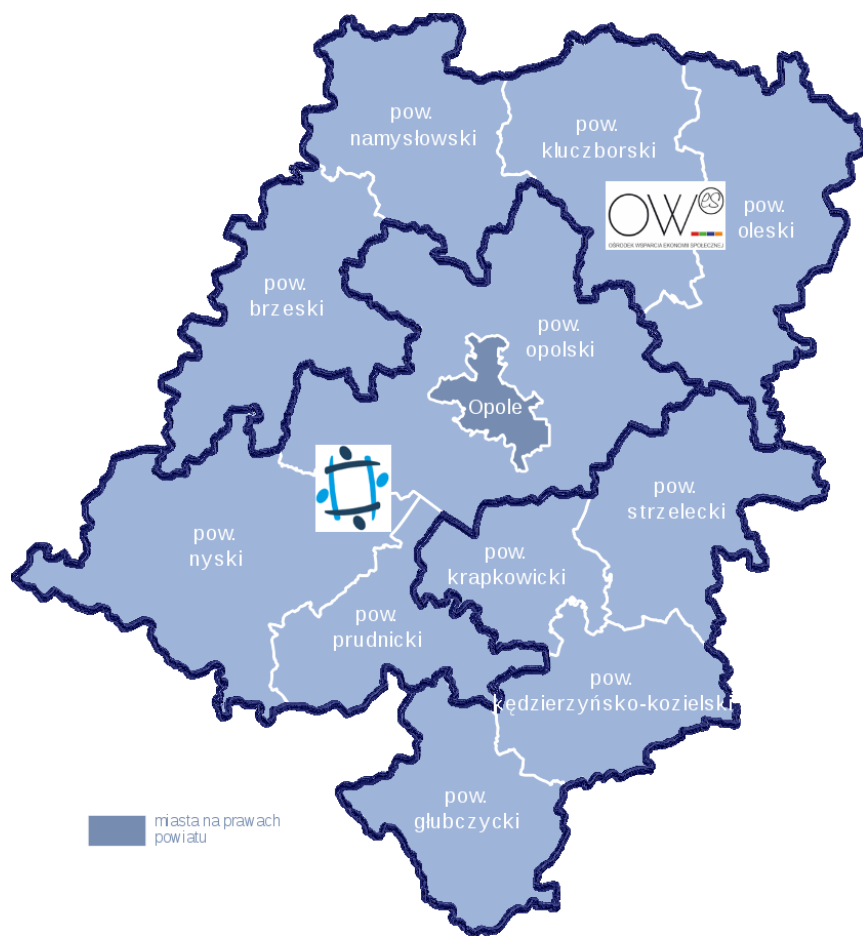
h) realizacja funkcji reintegracyjnych/rehabilitacyjnych przez podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, WTZ):

- ✓ przebieg procesu tworzenia, monitorowania i ewaluacji indywidualnych programów zatrudnienia socjalnego (CIS), kontraktów socjalnych (KIS), indywidualnych programów rehabilitacji (WTZ/ZAZ) pod kątem metodologii, angażowanych zasobów, współpracy z uczestnikiem i jego otoczeniem, angażowania innych instytucji,
- ✓ realizacja procesu reintegracji/rehabilitacji społecznej i zawodowej w CIS/KIS/ WTZ/ZAZ pod kątem: wykorzystywanych zasobów i jego efektów,

- ✓ bariery realizowanych procesów reintegracyjnych/rehabilitacyjnych oraz możliwości ich zniwelowania.

Badanie zostało zrealizowane z uwzględnieniem różnych aspektów tj. zakresu czasowego, terytorialnego, przedmiotowego i podmiotowego, założeń badawczych, pytań badawczych, celu głównego i celów szczegółowych oraz różnych grup interesariuszy (w kontekście formułowanych rekomendacji). Pomiar przeprowadzono m.in. wśród przedstawicieli sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim, w tym: przedsiębiorstw społecznych, spółdzielni socjalnych, centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej, warsztatów terapii zajęciowej, zakładów aktywności zawodowej, organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą i/lub odpłatną działalność pożytku publicznego, jak również spółdzielni pracy, inwalidów i niewidomych.

Ilustracja 1. Mapka województwa opolskiego z podziałem na subregiony¹

¹ Opracowanie własne na podstawie: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Wojew%C3%B3dztwo_opolskie_powiaty.svg

Co istotne, analizy prowadzone w ramach niniejszego badania uwzględniają podział terytorialny na 3 subregiony, w taki sposób, aby możliwe było zestawienie zebranych informacji i dokonanie wszechstronnych porównań:

- subregion północny (powiaty: kluczborski, oleski, brzeski i namysłowski),
- subregion środkowy (powiaty: miasto Opole, opolski, nyski i prudnicki),
- subregion południowy (powiaty: krapkowicki, kędzierzyńsko-kozielski, strzelecki i głubczycki).

2. Metodologia i koncepcja badawcza

Podejście metodologiczne

Ilustracja 2. Podejście badawcze oparte na zasadzie trzech „w”

Usługa została zrealizowana w formie **cyklu badawczego**, polegającego na zastosowaniu **różnych, wzajemnie komplementarnych metod i technik badawczych** (ilościowych i jakościowych, z przewagą tych ostatnich), zgodnie z zasadą **triangulacji metodologicznej**. Co istotne, triangulacja objęła nie tylko kwestie związane z podejściem metodologicznym, ale również łączenie różnych źródeł danych oraz perspektyw (grup docelowych). Takie podejście pozwoliło na uzyskanie możliwie pełnej wiedzy i, w konsekwencji, przyczyni się do sformułowania trafnych wniosków i rekomendacji z badań. **Badania ilościowe** pozwoliły na uzyskanie „twardych” danych, które posłużyły do

zdiagnozowania systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim. **Badania jakościowe** zostały przeprowadzone przy użyciu „miękkich”, „rozumiejących” metod. Zastosowane narzędzia i techniki badawcze pozwoliły na określenie sposobu myślenia respondentów, w tym dotarcie do ich – nierzadko ukrytych lub nieuświadomionych – opinii czy motywacji. Uzyskany obraz jest wielowątkowy, wielopłaszczyznowy, a także – ze względu na możliwość zestawienia i porównania opinii różnych grup respondentów – wieloperspektywiczny („zasada WWW”). Innymi słowy, niniejszy projekt badawczy miał charakter **kompleksowego, wieloetapowego i rozłożonego w czasie przedsięwzięcia**.

Sposób przeprowadzenia badania miał wymiar partycypacyjny. Oznacza to, że badacze nie byli wyłącznie zewnętrznymi obserwatorami. Partycypacyjność tę należy rozumieć jako otwartość badaczy na dyskusję z badanymi oraz wypracowanie wspólnych konkluzji. Niezmiernie istotne było również podzielenie się przez zespół badawczy wstępnymi wnioskami na etapie końcowym, co stało się przyczynkiem do dyskusji na temat płynących z badania wniosków i rekomendacji. Innymi słowy, wyniki badań zostały skonfrontowane z opiniami zainteresowanych osób.

W kontekście przyjętych założeń, szczegółowe hipotezy zostały wypracowane dzięki rezultatom badania eksploracyjnego. Taki stan rzeczy wynika z zastosowania w badaniu **podejścia opartego na adaptacji perspektywy teorii ugruntowanej (ang. *grounded theory*)**. Stopniowa analiza materiału z kolejnych etapów badania pozwoliła na wypracowanie precyzyjnych, głównych hipotez, które zresztą - zgodnie z logiką teorii ugruntowanej - uległy procesowi testowania i ostatecznym przemianom w wyniku pracy „terenowej”. Oznacza to, że szczegółowa konceptualizacja badania formułowana była stopniowo, w miarę postępów kolejnych etapów badawczych. Dotyczyło to zwłaszcza doprecyzowania narzędzi badawczych. Innymi słowy, dość ogólnie zarysowana koncepcja badawcza była stopniowo precyzowana podczas realizacji. W ramach procesu gromadzenia wiedzy formułowano kolejne ustalenia, które zostały wykorzystane podczas projektowania kolejnych etapów badawczych. W ten sposób kolejne elementy badania uwzględniają zebraną wiedzę i opinie, jak również sposób myślenia, strukturę pojęciową i język używany przez różne grupy respondentów.

Ocena kondycji sektora ekonomii społecznej była dokonywana w powiązaniu z zagadnieniami:

- rozwoju społecznego, oznaczającego zdolność społeczności lokalnej do tworzenia warunków umożliwiających osiągnięcie pełnego potencjału oraz zaspokojenie podstawowych potrzeb wszystkich jej członków, jak również do zwiększania stopnia spójności społecznej (w tym m.in. wyrównywania szans, przeciwdziałania zjawiskom dyskryminacji, marginalizacji i wykluczenia społecznego, zmniejszania rozwarstwienia społecznego)²,
- jakości życia, rozumianej jako poziom zadowolenia z efektywnego i sprawnego układu instytucjonalnego, zapewniającego dostęp do wysokiej jakości usług społecznych z obszaru wsparcia społecznego, zdrowia, kultury, edukacji i aktywności obywatelskiej³.

Taka perspektywa skupiona jest na odkrywaniu i identyfikowaniu tzw. niematerialnych czynników rozwoju – roli jakościowych i ilościowych parametrów zasobów społecznych, pozostających w dyspozycji społeczności lokalnej oraz możliwości ich efektywnego wykorzystania poprzez system usług społecznych. Przy takim podejściu priorytetem lokalnej polityki społecznej jest dobrostan (*well-being*) mieszkańców społeczności lokalnej, rozumiany jako maksymalizowanie potencjału możliwego do osiągnięcia w środowisku życia jednostki i/lub grup oraz jako aktywny proces służący świadomym wyborom w dążeniu do osiągania coraz bardziej satysfakcjonującej egzystencji. Na proponowane w niniejszym badaniu zintegrowane podejście do rozwoju społecznego i jakości życia składają się dwa czynniki: zwiększenie wolności wyboru usług (ich formy, miejsca, sposobu świadczenia) oraz kreowanie poprzez usługi nowych możliwości rozwojowych dla ludzi (np. dzięki usługom mogą oni aktywnie uczestniczyć w życiu zawodowym, społecznym i obywatelskim).

Pojęcie jakości życia i rozwoju społecznego ma bezpośredni związek ze sferą psychiczną człowieka. Jakość życia rozpatruje się przez pryzmat zaspakajania potrzeb typu egzystencjalnego („mieć”), związanych z bezpieczeństwem („być”) oraz dotyczących kontaktu społecznego („kochać i być kochanym”). Dlatego w badaniu kluczowa będzie perspektywa najbardziej zainteresowanych grup interesariuszy. Jakość życia to pojęcie normatywne, związane z przyjętymi przez jednostkę systemami wartości, aspiracjami, oczekiwaniami człowieka i grup społecznych, z którymi jest w jakiś sposób połączony. Poczucie satysfakcji wynika ze świadomości zaspokojenia potrzeb

² Zob. Sen A. (2002) *Nierówności. Dalsze rozważania*, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak” Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, Kraków

³ Zob. (Qua) <http://www.globalideasbank.org/boV/bV-376>lity of Life. Resource, <http://www.atsqol.org/key.asp>; Quality of Life – Underlying Philosophy

emocjonalnych, społecznych, potrzeb samorealizacji. Dlatego w badaniu zostanie uwzględniona perspektywa ekonomii i psychologii behawioralnej, odkrywająca „pozaracjonalne” aspekty zachowań użytkowników usług, które w praktyce decydują o skuteczności przyjętych rozwiązań. Zastosowane w niniejszej ewaluacji podejście ma ułatwić takie konstruowanie systemu wsparcia ekonomii społecznej, aby poszerzał on spektrum możliwości dokonywania wyborów przez kluczowych interesariuszy, a - co za tym idzie - sprzyjał osiągnięciu godnego i satysfakcjonującego poziomu życia.

Zrealizowane zostały następujące etapy badawcze:

Analiza danych zastanych (desk research)

Analiza danych zastanych (desk research) jest metodą, która została zastosowana w początkowej fazie procesu i posłużyła m.in. integracji oraz syntezie dostępnych informacji, związanych z przedmiotem badań (unormowań prawnych tworzenia i funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej oraz potencjału instytucjonalnego sektora ekonomii społecznej). W tym celu skorzystano z dostępnych źródeł informacji: danych statystycznych (np. Bank Danych Lokalnych GUS, Statystyczne Vademecum Samorządowca, Monitor Rozwoju Lokalnego – System Analiz Samorządowych), dokumentów strategicznych i programowych, raportów z badań, analiz i innych podobnych opracowań, regulaminów konkursów na projekty OWES, wnioski o dofinansowanie OWES i ROPS. Tę część analizy należy potraktować jako etap przygotowawczy, który dostarczył tzw. tła badawczego, przyczyniając się do skonstruowania optymalnych narzędzi badawczych. Tam gdzie to możliwe dane dotyczące województwa opolskiego były analizowane w szerszym ujęciu – na tle analogicznych wskaźników dla innych regionów oraz ogólnopolskich. Dane były analizowane również w podziale terytorialnym (dla całości województwa oraz w rozbiciu na 3 subregiony).

W ramach Analizy danych zastanych wykorzystane zostały m.in. następujące dokumenty:

- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej,
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023-2027,
- Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego – Opolskie 2030,
- Wojewódzka Strategia w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2016-2025,
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO WO 2014-2020,

- wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (CT9),
- dokumenty strategiczne i wdrożeniowe dotyczące realizacji projektów w obszarze ES.

Badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Internetowe (CAWI) – PES/PS w województwie opolskim, N=100

Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny (CATI) jest jedną z najczęściej stosowanych technik badań ilościowych. Polega ona na przeprowadzeniu przez ankietera telefonicznej rozmowy według standaryzowanego kwestionariusza. Przed rozpoczęciem realizacji przygotowywany jest skrypt (elektroniczna wersja narzędzia). Ankieterzy odczytują kolejne pytania z ekranu komputera, a następnie zapisują treść udzielanych przez respondentów odpowiedzi w formie elektronicznej. Wyniki są zapisywane w systemie, który pozwala na wygenerowanie końcowego zbioru (bazy) danych, a następnie przeprowadzenie stosownych procedur obliczeniowych.

Zastosowano kwotowy dobór ww. próby, proporcjonalnie ze względu na rodzaj PES/PS oraz 3 subregiony. Efektywnie zrealizowana próba wyniosła N=100 podmiotów. W każdym powiecie zrealizowany został co najmniej jeden wywiad. Przeprowadzono analizę danych w ujęciu porównawczym (m.in. z podziałem subregiony, a w uzasadnionych przypadkach również ukazano uzyskane rezultaty pomiaru w szerszym kontekście (wykonawca dysponuje bogatą bazą danych z podobnych badań, zrealizowanych w innych województwach/subregionach).

Przeprowadzenie analizy ilościowej na temat kondycji podmiotów ekonomii społecznej w województwie opolskim dostarczyło wiedzy na temat: liczby PES/PS, rodzajów PES/PS (w tym występujących form prawnych), liczby osób zatrudnionych w PES (w tym osób z niepełnosprawnościami i wolontariuszy), segmentów rynku i obszarów (branż) prowadzonej działalności gospodarczej przez PES/PS, zakresu terytorialnego działania, źródeł finansowania, problemów i potrzeb PES/PS oraz współpracy z innymi podmiotami.

Uzyskane rezultaty były analizowane m.in. ze względu na takie zmienne, jak np. branża, rodzaj, wielkość i okres funkcjonowania danego podmiotu czy lokalizacja głównej siedziby, a także rodzaj otrzymanego wsparcia. Przeprowadzone zostały stosowne analizy statystyczne, przy czym tego rodzaju dane standardowo analizowane są na 95-procentowym poziomie istotności

(w uproszczeniu – jest to miara wiarygodności rezultatu, a więc prawdopodobieństwo, z którym można stwierdzić, czy uzyskane wyniki, w tym zaobserwowane związki lub różnice, są rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych).

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI), N=31

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI) (z ang. *Individual In-Depth Interviews*) są jedną z najbardziej popularnych metod badań jakościowych, polegającą na przeprowadzeniu serii szczegółowych rozmów z respondentami, którzy dobierani są w sposób celowy, zgodny z założonym celem badawczym. Zastosowanie tej metody umożliwiło dotarcie do bardzo szczegółowych informacji. Zastosowane narzędzia pozwolą na określenie sposobu myślenia respondentów, w tym dotarcie do ich – nierzadko ukrytych lub nieuświadomionych – opinii, zachowań, postaw, czy motywacji. Wywiady pogłębione przeprowadzone zostały przez wyspecjalizowanych badaczy, posiadających wiedzę, doświadczenie i umiejętności psychologiczne. Wywiady zrealizowano z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej (np. oprogramowania do telekonferencji) lub telefonicznie.

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI) zostały przeprowadzone z następującymi grupami respondentów:

- kluczowe osoby/kadra zarządzająca PES/PS, w tym m.in. spółdzielniami socjalnymi, przedsiębiorstwami społecznymi, podmiotami reintegracyjnymi itp. – N=20,
- przedstawiciele PES/PS, które zawiesiły działalność (na temat przyczyn zamykania lub zawieszenia działalności i możliwościach przezwycięzania barier kontynuowania ich funkcjonowania – N=5,
- uczestnicy/osoby skierowane do zatrudnienia w podmiotach reintegracyjnych (CIS, KIS, ZAZ, WTZ) – N=6 IDI.

Jak już wspomnieliśmy, badanie zostało zrealizowane z uwzględnieniem punktów widzenia różnych grup respondentów, a kluczowe wyniki będą zestawione i analizowane w ujęciu porównawczym. Zasada triangulacji objęła nie tylko łączenie różnych metod i technik badawczych, ale również źródeł danych oraz perspektyw (w tym różnych grup docelowych, istotnych z punktu widzenia założonych celów badawczych). Wyniki były analizowane z uwzględnieniem „miękkich”,

rozumiejących technik, przy czym odwołano się do doświadczeń wykonawcy, płynących z realizacji podobnych projektów badawczych w innych regionach.

Podsumowując, łącznie zrealizowanych zostało 31 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych (IDI) z różnymi grupami respondentów.

Parametry techniczne:

- średni czas trwania: ok. 50-60 minut,
- rejestracja przebiegu spotkania (dźwięk),
- z wywiadów sporządzone będą transkrypcje.

Zogniskowany Wywiad Grupowy (FGI), N=1

Zogniskowany Wywiad Grupowy (FGI) polega na przeprowadzeniu przez moderatora grupowej dyskusji z zaproszonymi wcześniej respondentami. Czas trwania wywiadu wyniósł ok. 120 minut. Dyskusję przeprowadzono według opracowanego wcześniej scenariusza, czasami zawierającego także dosłowną treść pytań, a jej przebieg został zarejestrowany (obraz i dźwięk). W spotkaniu grupowym wzięło udział 6-8 respondentów, spełniających ściśle określone kryteria rekrutacyjne. Wywiad został zrealizowany w trybie zdalnym (np. z wykorzystaniem oprogramowania do telekonferencji). Zogniskowany Wywiad Grupowy (FGI) przeprowadzono z przedstawicielami: podmiotów ekonomii społecznej, instytucji wspierającej np. ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, administracji np. Urzędu Marszałkowskiego – ROPS.

Parametry techniczne:

- średni czas trwania: ok. 120 minut,
- rejestracja przebiegu spotkania,
- z wywiadu sporządzone będą transkrypcje.

3. Streszczenie

Firma Lokalne Badania Społeczne przeprowadziła badanie ilościowe i jakościowe na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego – Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu. Badanie zostało wykonane w ramach projektu pozakonkursowego „Opolska Ekonomia Społeczna”, realizowanego przez ROPS. **Głównym celem badania było kompleksowe zdiagnozowanie kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim** tj. weryfikacja ilości i jakości podmiotów ekonomii społecznej wraz z ustaleniem szans i obszarów rozwoju dotychczasowych i nowopowstających podmiotów ekonomii społecznej, przy wykorzystaniu infrastruktury wsparcia ekonomii społecznej.

Zrealizowane zostały następujące etapy badawcze: analiza danych zastanych, badanie ilościowe na próbie 196 PES/PS, a także badanie jakościowe: seria 38 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych z różnymi grupami respondentów oraz Zogniskowany Wywiad Grupowy z przedstawicielami ROPS i OWES.

Wyraźnie widać, że sektor ekonomii społecznej w województwie opolskim jest bardzo zróżnicowany ze względu na podział terytorialny. W subregionie północnym odnotowano znacznie wyższy udział podmiotów wpisanych na listę przedsiębiorstw społecznych, a także PES/PS prowadzących działalność gospodarczą, sprzedających usługi lub produkty na otwartym rynku, zatrudniających co najmniej 21 pracowników, osiągających roczne przychody przekraczające 1 mln złotych. W subregionie południowym występuje niższy poziom ekonomizacji sektora, a więc wyższy jest udział działalności pożytku publicznego, występuje silne przywiązanie do „tradycyjnych” form finansowania i prowadzenia działalności (np. „wiejska ekonomia społeczna”, oparta na współpracy z samorządem, kołami gospodyń wiejskich czy ochotniczymi strażami pożarnymi).

W zrealizowanej próbie PES/PS najczęściej reprezentowane są następujące branże: edukacja i kultura, gastronomia, w tym catering, usługi społeczne, w tym opiekuńcze, a także rekreacja i turystyka. Ankietowane PES/PS najczęściej są finansowane z dotacji, składek członkowskich oraz darowizn, natomiast rzadziej jest to świadczenie usług na rzecz JST lub sprzedaż usług lub produktów na otwartym rynku. 61 proc. badanych podmiotów nie zatrudnia pracowników etatowych. 66 proc. ankietowanych PES/PS osiągnęło przychody o wartości 100 tys. zł lub niższe, natomiast 79 proc. – na poziomie 500 tys. zł lub niższe.

Przeszło połowa przedstawicieli badanych podmiotów ocenia sytuację ekonomiczną reprezentowanej organizacji w sposób neutralny lub ambiwalentny, 30 proc. respondentów

sformułowało pozytywną, natomiast 12 proc. – negatywną ocenę kondycji finansowej PES/PS. Średnia w skali pięciostopniowej wynosi 3,17, co oznacza ocenę bliską opinii neutralnej lub ambiwalentnej (3).

Więcej niż połowa respondentów sądzi, że kondycja ekonomiczna ich podmiotów nie zmieni się w okresie najbliższego roku, licząc od daty realizacji pomiaru. 18 proc. badanych przewiduje poprawę sytuacji ekonomicznej reprezentowanego podmiotu, natomiast 26 proc. jest zdania, że w tym okresie może nastąpić pogorszenie stanu finansów danego PES/PS.

Wśród najczęściej zgłaszanych problemów wewnętrznych wskazywano niski poziom zaangażowania i motywacji pracowników PES/PS, którzy w dużym stopniu rekrutują się z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Istotną barierą jest również niewystarczający poziom wiedzy na temat możliwości korzystania ze wsparcia, a także problemy techniczne (np. związane z zapewnieniem lokalu, sprzętu lub wyposażenia) oraz kadrowe i międzyludzkie (w tym m.in. niewystarczająca liczba pracowników, rotacja kadry, liczne absencje, konflikty w zespołach pracowniczych, trudności z komunikacją i budowaniem relacji).

Jako trudności zewnętrzne połowa badanych zwraca uwagę na problemy z pozyskiwaniem środków. Liczna grupa badanych wymienia kwestie proceduralno-administracyjne: zbyt dużą ilość zbędnych obciążeń biurokratycznych, a także skomplikowanymi procedurami. Ankietowani dostrzegają również trudności występujące w szeroko rozumianym otoczeniu ekonomii społecznej, w tym związane z niskim poziomem wiedzy oraz polityką prowadzoną przez jednostki samorządu terytorialnego (np. niewystarczającym poziomem zlecania zadań publicznych czy stosowaniem klauzul lub aspektów społecznych w zamówieniach publicznych).

4. Uwarunkowania prawne

Najważniejszym aktem prawnym w przedmiotowym obszarze jest długo oczekiwana ustawa o ekonomii społecznej, która została uchwalona 5 sierpnia 2022 roku⁴. Warto zaznaczyć, że wcześniej obszar ekonomii społecznej nie był uregulowany ustawowo. Wspomniany akt prawny wprowadził istotne zmiany, regulując m.in.: organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego, zasady uzyskiwania i utraty statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym, instrumenty wsparcia przedsiębiorstwa społecznego, jak również zasady i formy wspierania rozwoju ekonomii społecznej przez organy administracji publicznej. Oprócz nadania przedmiotowemu obszarowi rangi ustawowej, o co zabiegano od wielu lat, uporządkowane zostały kwestie definicyjne. Ekonomię społeczną zdefiniowano jako „...działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym”⁵. Jako podmioty ekonomii społecznej wymienione zostały:

- spółdzielnie socjalne,
- warsztaty terapii zajęciowej i zakłady aktywności zawodowej,
- centra integracji społecznej i kluby integracji społecznej,
- spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych oraz spółdzielnie produkcji rolnej,
- organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 i 1265), z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych,
- podmiot, o którym mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁶.

⁴ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz. U. z 2022 r. poz. 1812

⁵ Tamże

⁶ Tamże

Ustawa o ekonomii społecznej reguluje również status przedsiębiorstwa społecznego, który mogą posiadać podmioty ekonomii społecznej lub tworzące je jednostki, prowadzące: (1) działalność odpłatną pożytku publicznego, o której mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, (2) działalność gospodarczą, o której mowa w art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2021 r. poz. 162 i 2105 oraz z 2022 r. poz. 24, 974 i 1570) lub (3) inną działalność o charakterze odpłatnym. Działalność przedsiębiorstwa społecznego powinna służyć rozwojowi lokalnemu i mieć na celu: reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizację usług społecznych. „Przedsiębiorstwo społeczne zatrudnia co najmniej 3 osoby na podstawie umowy o pracę lub spółdzielczej umowy o pracę. Każda z tych osób jest zatrudniona w wymiarze co najmniej 1/2 pełnego wymiaru czasu pracy. (...) W przedsiębiorstwie społecznym (...) co najmniej 30% ogółu osób zatrudnionych stanowią osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, wykonujące pracę na podstawie umowy o pracę lub spółdzielczej umowy o pracę. Każda z tych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym jest zatrudniona w wymiarze co najmniej 1/2 pełnego wymiaru czasu pracy...”⁷. Co istotne, ustawa precyzuje, że status przedsiębiorstwa społecznego uzyskiwany jest w drodze decyzji wojewody, właściwego terytorialnie dla wnioskującego podmiotu ekonomii społecznej lub tworzącej go jednostki. Dodajmy, że wyzwania związane z wdrażaniem ustawy były przedmiotem licznych dyskusji z respondentami, prowadzonych na etapie badania jakościowego.

Istotnym dokumentem, określającym ramy systemu wsparcia ekonomii społecznej na poziomie ogólnopolskim jest „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej” (KPRES)⁸. Aktualna wersja dokumentu obowiązuje od grudnia 2022 r., kiedy Rada Ministrów przyjęła uchwałę zmieniającą poprzedni dokument – „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”. Cel główny Programu zakłada, że „...do roku 2030 podmioty ekonomii społecznej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz

⁷ Tamże

⁸ „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2022, załącznik do uchwały nr 212 Rady Ministrów z dnia 26 października 2022 r.

dostarczycielami usług społecznych...”⁹. Do celu głównego przyporządkowano cele szczegółowe, które obejmują:

- wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych,
- zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej na rynku,
- upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej.

„Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Opolskim do 2020 r.”¹⁰

Najważniejszym dokumentem regulującym politykę wsparcia ekonomii społecznej w regionie jest „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Opolskim do 2020 r.” (dalej: RPRES). Zamieszczone w nim zapisy wynikają z Ustawy o pomocy społecznej i są bezpośrednio związane z zawartością KPRES.

Głównym założeniem RPRES jest „...zaplanowanie spójnych i skoordynowanych działań, wykorzystujących ekonomię społeczną do realizacji celów postawionych w krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych”¹¹. RPRES został silnie powiązany z innymi obowiązującymi w okresie jego opracowywania dokumentami regionalnymi, istotnymi z punktu widzenia rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim, w tym m.in. z regionalną strategią w obszarze polityki społecznej oraz RPO. Ostatnia z wymienionych pozycji jest „...kluczowym dokumentem operacyjnym w zakresie wsparcia finansowego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Szczególne znaczenie w zakresie wsparcia obszaru ekonomii społecznej mają zapisy określone w Osi Priorytetowej 9: Włączenie społeczne i walka z ubóstwem”¹².

⁹ Tamże

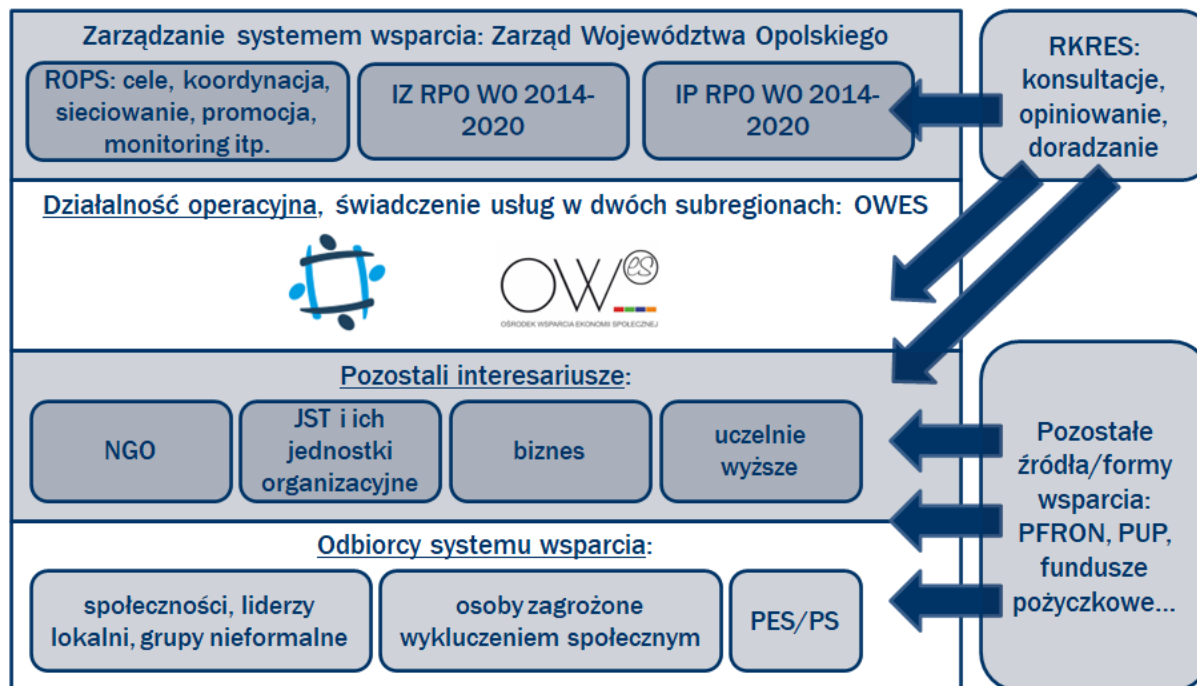
¹⁰ „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Opolskim do 2020 r.”, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Opole, 2016

¹¹ Tamże

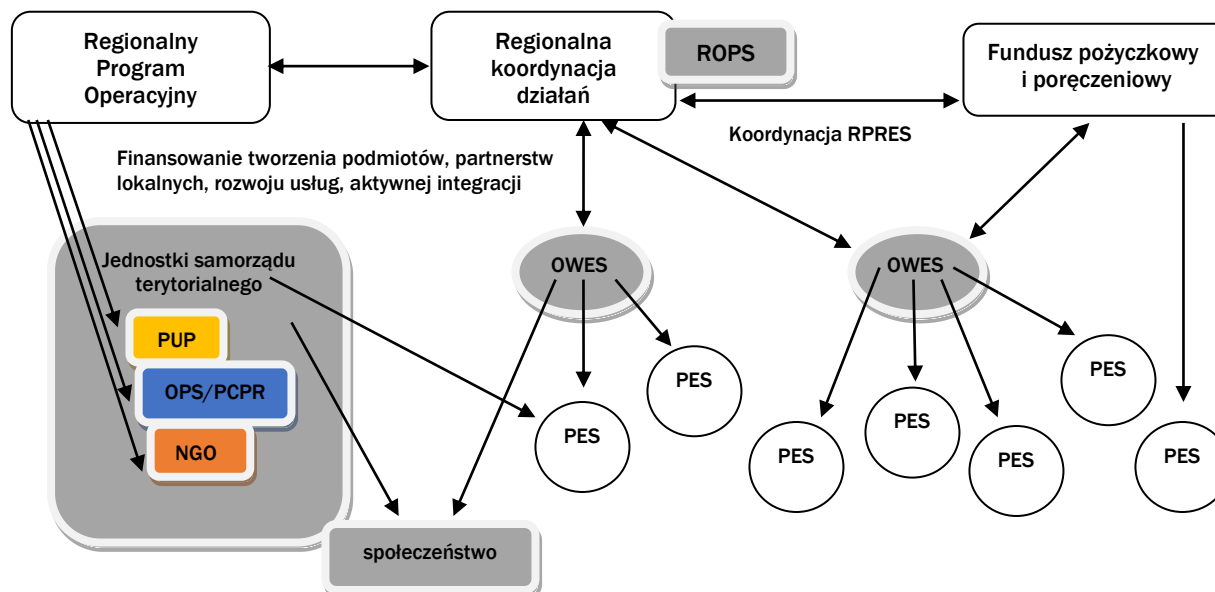
¹² Tamże

System wsparcia ekonomii społecznej w regionie:

Ilustracja 8. Instytucjonalny schemat systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim¹³

Ilustracja 9. Ramowy system realizacji wsparcia rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim

¹³ Opracowanie własne na podstawie wszystkich etapów niniejszej ewaluacji.

Na powyższych schematach (w dużym uproszczeniu) zaznaczono najważniejszych aktorów systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim wraz z ich wzajemnymi powiązaniami.

ROPS jest kluczową instytucją merytoryczną, odpowiedzialną m.in. za tworzenie celów i priorytetów, jak również koordynację systemu wsparcia, prowadzenie badań i analiz oraz szeroko rozumianą stymulację i rzecznictwo (lobbying) na rzecz sektora ekonomii społecznej w regionie. Warto podkreślić, że ROPS funkcjonuje jako jednostka organizacyjna Samorządu Województwa Opolskiego¹⁴. W tym miejscu warto zacytować zapisy Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, określające rolę ROPS we wspomnianym systemie wsparcia. Na poziomie województwa za realizację zadań związanych z szeroko rozumianą polityką społeczną odpowiada Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.

Rolę Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 w zakresie Europejskiego Funduszu Społecznego (dalej: EFS) pełni Zarząd Województwa Opolskiego. Oznacza to, że skupia on najważniejsze instrumenty finansowe realizacji polityki społecznej w regionie (np. obsługę konkursów dotacyjnych), co sprzyja szczególnie silnej pozycji również w systemie wsparcia ekonomii społecznej.

Instytucją Zarządzającą RPO WO 2014–2020 jest Zarząd Województwa Opolskiego. Na podstawie uregulowań zawartych w regulaminie wewnętrznym UMWO przygotowanym przez Zarząd Województwa Opolskiego obowiązki IZ RPO WO 2014–2020 pełnią dwie komórki organizacyjne w ramach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego: Departament Wdrażania Funduszy Europejskich i Departament Programowania Funduszy Europejskich.

Na podstawie art. 123 ust. 6 Rozporządzenia nr 1303/2013, Instytucja Zarządzająca może powierzyć część zadań związanych z zarządzaniem, kontrolą i monitorowaniem Programu, na poziomie osi priorytetowej, jednej albo większej liczbie instytucji pośredniczących. Delegacja uprawnień – zakres zadań i odpowiedzialności, prawa i obowiązki oraz wzajemne relacje pomiędzy IZ RPO WO 2014-2020 a IP – odbywa się w drodze pisemnego porozumienia zawartego pomiędzy podmiotami. Powierzenie zadań związanych z realizacją programu operacyjnego nie wyłącza odpowiedzialności IZ RPO WO 2014-2020 za jego całkowitą realizację. Działanie nr 8.3. RPO WO

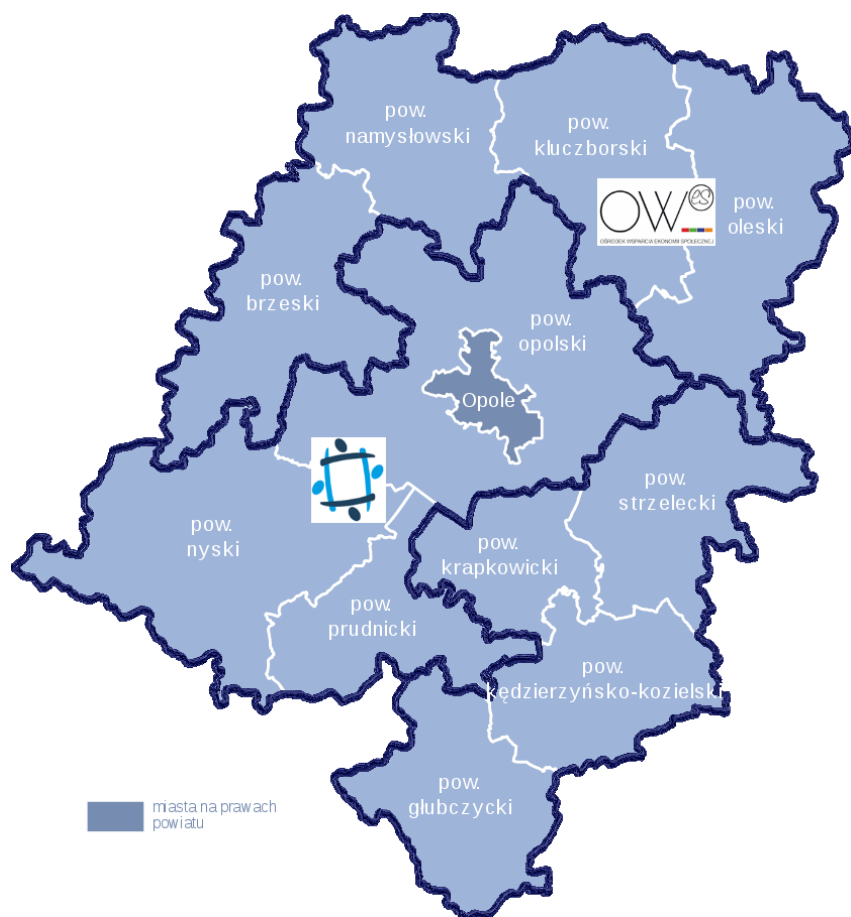
¹⁴ W niektórych województwach ROPS funkcjonują jako wyodrębnione, autonomiczne jednostki organizacyjne urzędów marszałkowskich.

2014-2020 pn. „Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej” zostało powierzone do wdrożenia Wojewódzkiemu Urzędowi Pracy w Opolu jako Instytucji Pośredniczącej RPO WO 2014-2020.

Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej (RKRES) jest organem doradczo-opiniotwórczym, działającym przy Zarządzie Województwa Opolskiego. W jego skład wchodzi przedstawiciele różnych interesariuszy systemu wsparcia ekonomii społecznej: OWES, ROPS, IZ RPO WO, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego różnych szczebli, pracodawców, środowisk akademickich czy podmiotów ekonomii społecznej. Zadaniem Komitetu jest formułowanie opinii w kwestiach ważnych dla rozwoju sektora ekonomii społecznej, wyznaczanie kierunków rozwoju, zatwierdzanie wyników badań i analiz, a także bieżący monitoring stopnia realizacji celów Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w regionie (OWES):

Ilustracja 15. Mapa województwa opolskiego z podziałem na subregiony¹⁵

¹⁵ Opracowanie własne na podstawie: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Wojew%C3%B3dztwo_opolskie_powiaty.svg

W województwie opolskim funkcjonują 2 akredytowane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej, działające w podziale na 3 subregiony:

- subregion północny (powiaty: kluczborski, oleski, brzeski i namysłowski),
- subregion środkowy (powiaty: miasto Opole, opolski, nyski i prudnicki),
- subregion południowy (powiaty: krapkowicki, kędzierzyńsko-kozielski, strzelecki i głubczycki) – aktualnie w subregionie południowym nie są świadczone usługi OWES.

Aktualnie w regionie prowadzą działalność następujące ośrodki:

- ✓ **Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Kluczborku**, działający w partnerstwie: PROFES Spółdzielnia Socjalna oraz Powiatowy Urząd Pracy w Kluczborku w celu wzmocnienia sektora ekonomii społecznej w subregionie północnym województwa opolskiego,
- ✓ **Opolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej**, działający w partnerstwie: Stowarzyszenie Miejski Klub Sportowy SUPLES z Krapkowic oraz Powiat Krapkowicki w celu wzmocnienia sektora ekonomii społecznej w subregionie środkowym województwa opolskiego,

OWES świadczą usługi na rzecz odbiorców końcowych, w tym podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych. Wsparcie OWES jest również kierowane do społeczności lokalnych, lokalnych liderów, czy grup inicjatywnych. Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej są wyodrębnionymi pod względem organizacyjnym i rachunkowym jednostkami lub partnerstwami podmiotów, powołanymi na rzecz realizacji usług wsparcia ES oraz niedziałającymi dla osiągnięcia zysku (lub przeznaczającymi zysk na działania OWES). OWES realizują swoje działania m.in. poprzez współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego i ich jednostkami organizacyjnymi, osobami fizycznymi i przedsiębiorstwami.

Rodzaje podmiotów ekonomii społecznej:

Spółdzielnie socjalne¹⁶:

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych reguluje zasady tworzenia oraz prowadzenia działalności przez spółdzielnie socjalne, które łączą cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej, prowadząc równoległe działalność gospodarczą oraz reintegrację

¹⁶ <https://www.gov.pl/web/rodzina/spoldzielnie-socjalne>

społeczną i zawodową. Należą do kluczowych podmiotów sektora ekonomii społecznej oraz są istotnym instrumentem polityki społecznej w zakresie aktywnej integracji i zwiększania spójności społecznej. W roku 2018 wprowadzono następujące zmiany w ww. ustawie:

- Ułatwienia w zakładaniu spółdzielni socjalnych poprzez warunkowe zmniejszenie liczby założycieli z 5 do 3 osób z obowiązkiem uzupełnienia składu członkowskiego spółdzielni do 5 osób w terminie 12 miesięcy, a także zmianę limitów zatrudnieniowych w przypadku, gdy spółdzielnię socjalną zakładają osoby o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności oraz w przypadku gdy spółdzielnia prowadzi działalność w zakresie usług społecznych użyteczności publicznej.
- Wzmocnienie roli pracowników spółdzielni socjalnych niebędących jej członkami, m. in. poprzez objęcie ich procesem reintegracji społecznej i zawodowej oraz włączeniem w procesy decyzyjne i konsultacyjne w spółdzielni socjalnej – refundacja składek na ubezpieczenia oraz części kosztów pracodawcy dla pracowników spółdzielni będących jednocześnie osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym.
- Możliwość tworzenia „konsorcjum spółdzielczego” w celu wspólnego organizowania sieci produkcji, handlu i usług, promowania działań spółdzielczych oraz wspólnego występowania w zamówieniach publicznych.
- Zwolnienie spółdzielni socjalnych składek na Krajową Radę Spółdzielczą, o ile przynależą one do właściwego związku rewizyjnego.
- Rozszerzenie katalogu osób, które mogą zakładać i przystąpić do spółdzielni socjalnej w charakterze członka lub osoby świadczącej pracę na rzecz spółdzielni socjalnej o: poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu lub niewykonujących innej pracy zarobkowej opiekunów osób niepełnosprawnych oraz osoby usamodzielniane wychodzące z pieczy zastępczej.
- Ułatwienie funkcjonowania spółdzielni socjalnej – nowe instrumenty wsparcia z Funduszu Pracy oraz PFRON: wprowadzenie nowego instrumentu wsparcia w formie możliwości przyznania środków z Funduszu Pracy na utworzenie stanowiska pracy lub finansowanie kosztów wynagrodzenia dla osób skierowanych przez PUP do pracy w spółdzielni socjalnej (instrumenty przewidziane dla skierowanych osób bezrobotnych, poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu nie wykonujących innej pracy zarobkowej oraz

poszukujących pracy opiekunów osób niepełnosprawnych niepozostających w zatrudnieniu oraz niewykonujących innej pracy zarobkowej oraz rozszerzenie form wsparcia z PFRON w formie możliwości przyznania środków na podjęcie działalności gospodarczej w ramach spółdzielni socjalnej, a także na utworzenie stanowiska pracy w spółdzielni socjalnej dla skierowanych przez PUP osób niepełnosprawnych do pracy w spółdzielni socjalnej oraz umożliwienie ubiegania się o środki na finansowanie kosztów wynagrodzenia dla osób skierowanych do pracy w spółdzielni socjalnej (analogicznie jak z Funduszu Pracy).

- Praktyki zawodowe w spółdzielniach socjalnych dla uczestników WTZ - wprowadzono możliwość odbycia nieodpłatnych praktyk zawodowych u pracodawcy, w tym spółdzielni socjalnej przez osobę niepełnosprawną realizującą indywidualny program rehabilitacji zawodowej w ramach WTZ (do 15 godzin tygodniowo przez 3 miesiące – z możliwością ich przedłużenia do 6 miesięcy).

Spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych oraz spółdzielnie produkcji rolnej¹⁷:

Spółdzielnie pracy są dobrowolnymi zrzeszeniami (nieograniczonej liczby) osób, które prowadzą wspólne przedsiębiorstwa, w interesie swoich członków oraz w oparciu o ich osobistą pracę. Spółdzielnia może także prowadzić działalność społeczną i kulturalno-oświatową na rzecz swoich członków oraz środowiska, w którym żyją. Spółdzielnie mają prawo do korzystania z pomocy organów władzy państwowej oraz administracji rządowej i samorządowej, w tym ze zwolnień i ulg w świadczeniach publiczno-prawnych. „Działalność spółdzielni pracy obejmuje pełen zakres produkcji i usług na terenie całego kraju. Poza takimi branżami, które są już pewną tradycją w spółdzielczości pracy, jak: spożywcza, odzieżowa, tekstylna, obuwnicza, galanteryjna, gastronomiczna (...), są to (...) spółdzielnie lekarskie, farmaceutyczne czy kosmetyczne...”¹⁸.

Specyficznym przykładem są spółdzielnie inwalidów i niewidomych¹⁹, które „potrafiły dostosować się do nowych warunków gospodarki rynkowej, (...) wymusiło to przekształcenie placówek handlowych, usługowych i zakładów produkcyjnych w nowoczesne podmioty wyposażone i zarządzane w nowoczesny sposób. Spółdzielczość inwalidów to przede wszystkim sklepy, zakłady

¹⁷ https://krs.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=160&Itemid=347

¹⁸ Tamże

¹⁹ <https://www.krs.org.pl/branze-spoldzielcze/spoldzielczosc-inwalidow-i-niewidomych>

produkcyjne, usługowe - świadczące także usługi dozoru mienia czy sprzątnia...”²⁰. W spółdzielniach inwalidów większość zatrudnionych stanowią osoby z niepełnosprawnościami. „System dofinansowania pozwala zakładom kompensować podwyższone koszty zatrudnienia niepełnosprawnych, co pozwala oferować produkty i usługi najwyższej jakości i w ten sposób umożliwia skuteczne konkutowanie na wolnym rynku. Wszyscy kontrahenci nabywający dobra wytworzone przez spółdzielnie inwalidów i niewidomych są zwolnieni z obowiązkowych wpłat na PFRON...”²¹. W tego rodzaju podmiotach prowadzi się szeroko rozumiane działania na rzecz zdrowia i rehabilitacji, a także organizowane są turnusy rehabilitacyjne.

Co istotne, spółdzielnie inwalidów i niewidomych mogą posiadać status zakładów pracy chronionej²², który jest przyznawany przez właściwego terytorialnie wojewodę. Uzyskanie tego statusu wymaga prowadzenia działalności gospodarczej przez okres nie krótszy niż 12 miesięcy oraz zatrudniania co najmniej 25 pracowników (w przeliczeniu na pełne etaty). Ponadto zakład pracy chronionej zobowiązany jest utrzymywać przez okres co najmniej 6 miesięcy przed złożeniem wniosku wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynoszący: co najmniej 50 proc., a w tym co najmniej 20 proc. pracowników winny stanowić osoby zaliczone do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności (lub co najmniej 30 proc. powinny stanowić osoby niewidome, psychicznie chore lub upośledzone umysłowo, które mają znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności). Obiekty i pomieszczenia (np. miejsca pracy, szatnie, korytarze, toalety...) muszą odpowiadać przepisom i zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy, tj. uwzględniać potrzeby osób z niepełnosprawnościami niepełnosprawnych oraz spełniać wymagania dostępności.

Specyficznymi podmiotami są spółdzielnie produkcji rolnej²³, które najczęściej funkcjonują na obszarach wiejskich. „Tworzą je wielorodzinne gospodarstwa rolne, których członkowie łączą pracę w swoim gospodarstwie z członkostwem w spółdzielni. (...) Duże spółdzielnie (...) tworzą własne sieci handlowe, (...) zarówno placówki handlu detalicznego, jak i hurtowego. (...) Prowadzona jest działalność usługowa dla rolników (...), usługi transportowe, remontowo-budowlane czy działalność warsztatowa. Na coraz większą skalę rozwija się agroturystyka...”²⁴.

²⁰ Tamże

²¹ Tamże

²² <https://www.biznes.gov.pl/pl/opisy-procedur/-/proc/294>

²³ <https://krs.org.pl/branze-spoldzielcze/rolnicze-spoldzielnie-produkcyjne>

²⁴ Tamże

Organizacje pozarządowe²⁵:

Organizacjami pozarządowymi są podmioty niebędące jednostkami sektora finansów publicznych w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych lub przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, bankami i spółkami prawa handlowego będącymi państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi, a także nie działające w celu osiągnięcia zysku – osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia.

Z przepisów regulujących funkcjonowanie organizacji pozarządowych wyłączone są partie polityczne, europejskie partie polityczne, związki zawodowe i organizacje pracodawców, samorządy zawodowe oraz fundacje utworzone przez partie polityczne i europejskie fundacje polityczne. Warto podkreślić, że do sektora ekonomii społecznej nie zalicza się wszystkich organizacji pozarządowych, a jedynie te, które prowadzą „...działalność (...) na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym...”²⁶.

Podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie²⁷:

Do sektora ekonomii społecznej zaliczane są również:

- osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego,
- stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- spółki akcyjne i spółki z o.o. oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1599

²⁵ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 i 1265)

²⁶ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz. U. z 2022 r. poz. 1812

²⁷ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 i 1265)

i 2185), które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.

Do ostatniej z wymienionych grup zaliczane są spółki non-profit, których charakter ściśle wiąże się z realizacją celów społecznych. W praktyce najczęściej są to spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Tego rodzaju podmioty mogą funkcjonować jako²⁸:

- spółki, które spełniają warunki przewidziane w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, co uprawnia je do prowadzenia działalności pożytku publicznego,
- firmy społeczne, o ile spełniają dodatkowe warunki wynikające z Wytycznych dot. realizacji projektów w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem Europejskiego Funduszu Społecznego.

Warsztaty terapii zajęciowej²⁹:

Warsztaty terapii zajęciowej działają na rzecz osób niepełnosprawnych ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. Placówki te umożliwiają swoim podopiecznym rehabilitację społeczną i zawodową w zakresie zdobywania lub przywracania samodzielności, umiejętności i kwalifikacji niezbędnych do podejmowania zatrudnienia. „Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty jak np. jednostki samorządu terytorialnego czy zakłady pracy chronionej, posiadające osobowość prawną lub zdolność do czynności prawnych i stanowią część ich struktury organizacyjnej. Istnieje wiele form i technik terapii zajęciowej, dzięki którym uczestnicy uczą się czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, a także rozwijają psychofizyczną sprawność oraz podstawowe, a często i specjalistyczne umiejętności zawodowe. Celem tych działań jest osiągnięcie kwalifikacji, które umożliwiają szkolenie zawodowe oraz podjęcie pracy. Dla każdego uczestnika WTZ opracowywany jest indywidualny program rehabilitacji, który zawiera informacje dotyczące osoby niepełnosprawnej, planowanych działań terapeutycznych i spodziewanych efektów. Rada programowa WTZ dokonuje okresowej oraz kompleksowej oceny realizacji programu rehabilitacji i osiągniętych postępów uczestnika, uzasadniających: podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej

²⁸ <https://przedsiębiorstwowspoleczne.pl/co-to-jest-spolka-non-profit-i-czy-jest-organizacja-pozarzadowa/>

²⁹ <https://www.pfron.org.pl/instytucje/placowki/wtz/>

w warunkach pracy chronionej lub na przystosowanym stanowisku pracy; potrzebę skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia, ze względu na brak postępów w rehabilitacji i niemożność podjęcia zatrudnienia; przedłużenie terapii: dla osób mających szansę w okresie dłuższej rehabilitacji na postępy, które umożliwią podjęcie zatrudnienia w warunkach pracy chronionej lub na rynku pracy; przedłużenie pobytu w WTZ z powodu okresowego braku możliwości podjęcia zatrudnienia (brak miejsc pracy), albo okresowego braku możliwości skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia...”³⁰.

Zakłady aktywności zawodowej³¹:

Zakład aktywności zawodowej (ZAZ) jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostką, zatrudniającą osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności oraz osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną. Osoby te mają specjalne potrzeby i wymagają specjalnych (chronionych) warunków pracy. „ZAZ może być utworzony na terenie, gdzie są problemy ze znalezieniem stanowisk pracy chronionej i starosta wyda opinię o potrzebie utworzenia zakładu aktywności zawodowej na danym terenie...”³². Tego rodzaju podmioty mogą być prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego lub powiatowego, a także przez organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje, których zadaniem statutowym jest rehabilitacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnościami). „Organizator składa do właściwej jednostki organizacyjnej samorządu województwa (podległej marszałkowi województwa) wniosek o utworzenie zakładu aktywności zawodowej i zawiera umowę o dofinansowanie ze środków PFRON kosztów utworzenia i działania zakładu. Warunki umowy oraz wysokość dofinansowania podlega negocjacom. Wniosek o przyznanie statusu zakładu aktywności zawodowej organizator składa do wojewody...”³³.

³⁰ Tamże

³¹ <https://www.pfron.org.pl/instytucje/placowki/zaz/>

³² Tamże

³³ Tamże

Centra integracji społecznej³⁴:

Podstawą prawną funkcjonowania centrów integracji społecznej (CIS) jest ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Zadaniem CIS jest świadczenie usług służących reintegracji społecznej i zawodowej osób długotrwale bezrobotnych, w kryzysie bezdomności, osób z niepełnosprawnościami, uzależnionych od alkoholu i narkotyków, chorych psychicznie, zwalnianych z zakładów karnych oraz uchodźców. „Centrum integracji społecznej może być utworzone przez JST lub organizacje pozarządowe i podmioty kościelne i spółdzielnie socjalne osób prawnych. (...) Reintegracja społeczna realizowana w CIS obejmuje m.in. kształcenie umiejętności niezbędnych do pełnienia ról społecznych, naukę planowania i gospodarowania dochodami. Integracja zawodowa polega natomiast w szczególności na umożliwieniu uczestnikom centrum nabycia nowych umiejętności zawodowych umożliwiających przekwalifikowanie lub podwyższenie kwalifikacji. Działalność CIS jest współfinansowana ze środków publicznych w szczególności ze: środków własnych JST, EFS i funduszu pracy. Centra podlegają rejestracji, a decyzję o przyznaniu statusu podejmuje wojewoda...”³⁵.

Kluby integracji społecznej³⁶:

Na podstawie tych samych regulacji prawnych działają kluby integracji społecznej (KIS), które mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego (lub podległe im jednostki organizacyjne, jak np. ośrodki pomocy społecznej, centra usług społecznych czy domy pomocy społecznej), organizacje pozarządowe i podmioty kościelne i spółdzielnie socjalne osób prawnych. „Kluby podobnie jak centra prowadzą reintegrację społeczną i zawodową polegającą, m.in. na organizowaniu: działań mających na celu pomoc w znalezieniu pracy, robót publicznych, prac społecznie użytecznych, poradnictwa prawnego, staży, działań samopomocowych. Funkcjonowanie KIS może być współfinansowane ze środków UE lub JST...”³⁷.

³⁴ <https://www.gov.pl/web/rodzina/podmioty-zatrudnienia-socjalnego-cis-i-kis>

³⁵ Tamże

³⁶ Tamże

³⁷ Tamże

5. Podstawowe fakty o sektorze ekonomii społecznej w regionie

W tym rozdziale prezentujemy kluczowe informacje na temat liczby i struktury podmiotów ekonomii społecznej w województwie opolskim. Co niezmiernie istotne, zostały one podzielone na dwie części. Pierwsza z nich obejmuje przedsiębiorstwa społeczne, natomiast druga – podmioty o charakterze reintegracyjnym.

Przedsiębiorstwa społeczne

W pierwszej kolejności analizą objęto przedsiębiorstwa społeczne. W tym celu skorzystano z danych zaczerpniętych z ogólnopolskiej listy podmiotów o zweryfikowanym statusie przedsiębiorstwa społecznego, prowadzonej przez Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej (DES) w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej. Wspomniane zestawienie jest konstruowane na podstawie „Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (CT 9)” wraz z opisem sposobu weryfikacji statusu przedsiębiorstwa społecznego (PS)³⁸.

Tabela 5. Lista przedsiębiorstw społecznych w województwie opolskim³⁹

Według stanu na listopad 2022 r. w województwie opolskim funkcjonowało 60 przedsiębiorstw społecznych. Najwięcej było ich w subregionie północnym (36), natomiast w subregionie południowym – 24. Jedynym powiatem, w którym nie funkcjonują podmioty wpisane na listę przedsiębiorstw społecznych jest powiat pińczowski, zlokalizowany w subregionie południowym.

11 podmiotów to spółdzielnie socjalne, co stanowi prawie 1/5 całej zbiorowości PS w województwie opolskim. W powyższej bazie znajduje się również 29 fundacji lub stowarzyszeń (mniej niż połowa) oraz 20 spółek z o.o. non-profit (1/3 wszystkich PS). Odnosząc te dane do wskaźników ogólnopolskich, na 2 127 przedsiębiorstw społecznych w naszym kraju ponad 33 proc. stanowią spółdzielnie socjalne, prawie 40 proc. – fundacje lub stowarzyszenia, natomiast 26 proc.

³⁸ Wytyczne weszły w życie 9 stycznia 2018 r.

³⁹ Źródło: Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej (DES) w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, stan na 20.11.2022 r.

stanowią spółki z o.o. non-profit. Oznacza to, że w porównaniu do całego kraju w regionie występuje relatywnie niski udział spółdzielni socjalnych, natomiast nadreprezentowane są organizacje pozarządowe oraz spółki z o.o. non-profit. Jeśli chodzi o rodzaj prowadzonej działalności, PS w województwie opolskim najczęściej funkcjonują w sferze edukacji i kultury, usługach dla firm, organizacji lub instytucji publicznych, handlu i pozostałych usługach, w branży gastronomicznej, rekreacji, turystyce i zakwaterowaniu, usługach komunalnych, usługach socjalnych, budownictwie, natomiast rzadziej – w obszarze zdrowia i urody, pozostałej produkcji i przemyśle, produkcji i przetwórstwie żywności, a także w branży „dom i ogród”. Dodajmy, że powyższe odsetki nie sumują się do 100 proc., ponieważ PS mogą prowadzić działalność w różnych obszarach.

Tabela 6. Liczba przedsiębiorstw społecznych z podziałem na województwa⁴⁰

Lp.	województwo	liczba przedsiębiorstw społecznych
1	podkarpackie	321
2	śląskie	312
3	wielkopolskie	153
4	kujawsko-pomorskie	143
5	łódzkie	129
6	małopolskie	126
7	lubelskie	124
8	podlaskie	119
9	pomorskie	114
10	warmińsko-mazurskie	110
11	lubuskie	106
12	dolnośląskie	105
13	zachodniopomorskie	79
14	mazowieckie	69
15	opolskie	60
16	opolskie	56

Wyraźnie widać, że województwo opolskie zajmuje przedostatnie miejsce pod względem liczby przedsiębiorstw społecznych, wpisanych na listę prowadzoną przez MRiPS, wyprzedając jedynie województwo opolskie. Dodajmy, że są to regiony o relatywnie niskiej liczbie ludności. Liderami rankingu są województwa podkarpackie i śląskie, zaś trzecią pozycję zajęła Wielkopolska,

⁴⁰ Tamże

która jest uznawana przez wielu ekspertów za region o relatywnie wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego (również w sferze ekonomii społecznej).

Poniżej prezentujemy zestawienie spółdzielni socjalnych w regionie, utworzone na podstawie danych pozyskanych z Krajowego Rejestru Sądowego.

Tabela 7. Lista spółdzielni socjalnych w województwie opolskim⁴¹

Według stanu na 20.11.2022 r. w województwie opolskim zarejestrowane były 63 spółdzielnie socjalne. Powyższe informacje zostały zebrane na podstawie danych Krajowego Rejestru Sądowego, które należy interpretować z dużą ostrożnością, ponieważ zestawienie zawiera m.in. podmioty pozostające w likwidacji, zatem nie wiemy dokładnie, ile spośród prezentowanych spółdzielni faktycznie prowadzi działalność (przypomnijmy, że na zamieszczonej wyżej, ministerialnej liście PS jest 11 spółdzielni socjalnych). Najwięcej tego rodzaju podmiotów zarejestrowano w Opolu (14) oraz w powiatach. W subregionie północnym odnotowano 44 spółdzielnie socjalne, natomiast w południowym – 19. Dodajmy, że liczba spółdzielni socjalnych w zestawieniu, opublikowanym na stronie internetowej ROPS wynosi 35⁴². Z kolei w bazie Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych figuruje 48 podmiotów⁴³.

W tym miejscu warto przywołać publikację Waldemara Żbika pt. „Jak wygląda przeciętna spółdzielnia socjalna”, zamieszczoną na stronie internetowej „Spółdzielnia socjalna w praktyce”. Autor cytuje w niej ogólnopolskie badania GUS z roku 2016, które pokazywały, że nieaktywnych było ok. 35 proc. zarejestrowanych spółdzielni socjalnych, przy czym jest to stopień „przeżywalności” porównywalny do działających na otwartym rynku podmiotów komercyjnych⁴⁴.

W bazie przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego odnotowano 427 organizacji pozarządowych, z siedzibą na obszarze województwa Opolskiego⁴⁵. Co niezmiernie istotne, są to fundacje lub stowarzyszenia, zarejestrowane jako prowadzące działalność gospodarczą (nie wiemy,

⁴¹ Źródło: Krajowy Rejestr Sądowy, <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html>, data dostępu: 22.11.2022 r.

⁴² Źródło: Baza podmiotów ekonomii społecznej na stronie es.umws.pl, data dostępu: 23.11.2022 r.

⁴³ Źródło: katalog spółdzielni socjalnych na stronie OZRSS, <http://ozrss.pl/category/katalog/wojewodztwo/swietokrzyskie/>, data dostępu: 23.11.2022 r.

⁴⁴ Żbik W., „Jak wygląda przeciętna spółdzielnia socjalna”, w: Spółdzielnia socjalna w praktyce, <https://spoldzielniassocjalnawpraktyce.pl/jak-wyglada-przecietna-spoldzielnia-socjalna-animacja/>, data dostępu: 23.11.2022 r.

⁴⁵ Pełna lista ww. podmiotów znajduje się w aneksie do niniejszego raportu.

ile z nich faktycznie podejmuje tego rodzaju aktywność). 29 podmiotów z tej grupy posiada status organizacji pożytku publicznego (niespełna 7 proc.).

W tym miejscu warto nadmienić, że posiadanie statusu OPP nie jest tożsame z prowadzeniem nieodpłatnej lub odpłatnej działalności pożytku publicznego. Jest to tyle istotne, że ostatnią z wymienionych grup zalicza się do podmiotów ekonomii społecznej. Dane na temat tego rodzaju podmiotów są gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny, lecz nie są one dostępne w formie publicznie dostępnych zestawień. W Banku Danych Lokalnych GUS można natomiast odnaleźć zbiorcze zestawienia organizacji ze względu na rodzaj prowadzonej działalności. Według stanu na 2020 rok 79,6 proc. organizacji pozarządowych w województwie opolskim prowadziło wyłącznie nieodpłatną działalność statutową (w całym kraju – 72,6 proc.), 13,3 proc. wykonywało odpłatną działalność statutową bez działalności gospodarczej (18,2 proc. w skali ogólnopolskiej), 4,5 proc. prowadziło działalność gospodarczą bez odpłatnej działalności statutowej (ponad 5,6 proc. w całym kraju), natomiast niespełna 2,6 proc. - odpłatną działalność statutową oraz działalność gospodarczą (3,6 proc. w Polsce)⁴⁶.

Interesujących informacji dostarcza również raport z badania „Kondycja sektora organizacji pozarządowych 2015”, zrealizowanego przez Stowarzyszenie Klon/Jawor na reprezentatywnej próbie 4 tys. stowarzyszeń i fundacji z całej Polski. Według cytowanych w tym opracowaniu danych z rejestru REGON w regionie funkcjonowało 3578 organizacji (fundacji i stowarzyszeń), co stanowiło 3 proc. zbiorowości podmiotów „trzeciego sektora” w kraju. Liczba stowarzyszeń i fundacji na 10 tys. mieszkańców wyniosła 28⁴⁷.

Tabela 8. Lista spółek z o.o. non-profit w województwie opolskim⁴⁸

Według danych zamieszczonych na stronie internetowej, prowadzonej przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego w Opolu, w regionie funkcjonują 3 spółki z o.o. non-profit. Dwie z nich zostały zarejestrowane w Opolu, natomiast jedna - w powiecie nyskim. Tego rodzaju podmioty nie występują w subregionie południowym.

⁴⁶ Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, data dostępu: 7.12.2020 r.

⁴⁷ Raport z badania pn. „Kondycja sektora organizacji pozarządowych 2015”, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa, 2015. Badanie zostało zrealizowane w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy EOG, a także z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich oraz środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności.

⁴⁸ Źródło: Baza podmiotów ekonomii społecznej na stronie es.umws.pl, data dostępu: 23.11.2022 r.

Tabela 9. Lista spółdzielni pracy w województwie opolskim⁴⁹

Informacje na temat spółdzielni pracy działających w województwie opolskim pochodzą z Krajowego Rejestru Sądowego. Należy je interpretować z dużą ostrożnością, ponieważ zestawienie zawiera m.in. podmioty pozostające w likwidacji. W dostępnym zestawieniu można odnaleźć 53 tego rodzaju podmioty, z czego znaczącą większość - 40 zarejestrowano w subregionie północnym, natomiast w subregionie południowym odnotowano 13 podmiotów. Dodajmy, że 25 spółdzielni pracy funkcjonuje w stolicy regionu.

Tabela 10. Lista spółdzielni inwalidów i niewidomych w województwie opolskim⁵⁰

Dane na temat spółdzielni inwalidów i niewidomych funkcjonujących w województwie opolskim również zostały pozyskane z Krajowego Rejestru Sądowego. 3 z 9 podmiotów ujętych w powyższej tabeli pozostaje w likwidacji, natomiast 1 jest w upadłości, w związku z tym nie wiemy, ile spółdzielni inwalidów i niewidomych faktycznie prowadzi działalność. 5 z prezentowanych podmiotów zostało zarejestrowanych w subregionie północnym (w tym 2 w Opolu), a kolejnych 4 w subregionie południowym (z czego 2 w Opatowie).

Tabela 11. Lista zakładów pracy chronionej w województwie opolskim⁵¹

Osobną kategorię stanowią zakłady pracy chronionej, prowadzone na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2020 r. poz. 426, z późn. zm.). W województwie opolskim funkcjonuje 25 takich podmiotów, z czego 23 w subregionie północnym, natomiast 2 w subregionie południowym.

⁴⁹ Źródło: Krajowy Rejestr Sądowy, <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html>, data dostępu: 23.11.2022 r.

⁵⁰ Źródło: Krajowy Rejestr Sądowy, <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html>, data dostępu: 23.11.2022 r.

⁵¹ Źródło: Wykaz zakładów pracy chronionej województwa opolskiego, prowadzony przez wojewodę opolskiego na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2020 r. poz. 426, z późn. zm.), <https://www.kielce.uw.gov.pl/pl/urzed/polityka-spoleczna/osoby-niepelnosprawne/6480,Zaklady-Pracy-Chronionej.html>, data dostępu: 23.11.2022 r.

Podmioty o charakterze reintegracyjnym

Tabela 12. Lista warsztatów terapii zajęciowej (WTZ) w województwie opolskim⁵²

W regionie funkcjonują 33 warsztaty terapii zajęciowej, w tym 18 w subregionie południowym, natomiast 15 w subregionie północnym. 8 WTZ funkcjonuje w strukturach domów pomocy społecznej, 17 warsztatów prowadzonych jest przez organizacje pozarządowe, organizatorem 4 WTZ są jednostki samorządu terytorialnego (lub ich jednostki organizacyjne), natomiast pozostałe 4 są prowadzone przez organizacje kościelne lub parafie rzymsko-katolickie.

Tabela 13. Lista zakładów aktywności zawodowej (ZAZ) w województwie opolskim⁵³

W województwie opolskim działa 7 zakładów aktywności zawodowej. Większość tego typu podmiotów funkcjonuje w subregionie północnym (6 ZAZ), natomiast tylko 1 w subregionie południowym.

Tabela 14. Lista centrów integracji społecznej (CIS) w województwie opolskim⁵⁴

Na podstawie wykazu CIS, prowadzonego przez wojewodę opolskiego, można stwierdzić, że w regionie prowadzi działalność 6 centrów integracji społecznej. Rozmieszczenie CIS na mapie województwa jest nierównomierne. Większość z nich działa w subregionie północnym (4), natomiast 2 - w subregionie południowym.

Tabela 15. Lista klubów integracji społecznej (KIS) w województwie opolskim⁵⁵

Według wykazu KIS prowadzonego przez wojewodę opolskiego, w regionie działalność prowadziło 19 klubów integracji społecznej, z czego większość w regionie północnym (15),

⁵² Źródło: Baza warsztatów terapii zajęciowej, <https://www.pfron.org.pl/instytucje/placowki/wtz-dok-do-pobrania-opis-lista/>, baza za rok 2019

⁵³ Źródło: Baza podmiotów ekonomii społecznej na stronie <http://www.es.umws.pl/podmioty-es-i-ich-otoczenie/baza-podmiotow-es>, data dostępu: 23.11.2022 r.

⁵⁴ Źródło: Rejestr centrów integracji społecznej województwa opolskiego, prowadzony przez wojewodę opolskiego, zgodnie z art. 5 ust. 5 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 176), stan na: 05.01.2022 r.

⁵⁵ Źródło: Rejestr klubów integracji społecznej województwa opolskiego, prowadzony przez wojewodę opolskiego, zgodnie z art. 18a ust. 1 ustawy z dnia 13.06.2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 176)

natomiast pozostałe 4 w regionie południowym. Co niezmiernie istotne, w wykazie brakuje informacji na temat daty jego sporządzenia.

Inne podmioty:

Specyficznym rodzajem podmiotów ekonomii społecznej są koła gospodyń wiejskich (dalej: KGW), działające jako dobrowolne, samorządne i niezależne organizacje społeczno-zawodowe, głównie na obszarach wiejskich. Od roku 2018 KGW nadano osobowość prawną, utworzono również Krajowy Rejestr Kół Gospodyń wiejskich, prowadzony przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, który jest źródłem wiedzy na temat liczby i struktury ww. podmiotów. Choć tego rodzaju podmioty stereotypowo były postrzegane jako znajdujące się poza „głównym nurtem” sektora ES, coraz częściej zaczynają one podejmować działania charakterystyczne dla PES/PS. „KGW są organizacją pozarządową i tym samym zaliczane są do podmiotów ekonomii społecznej. Właśnie dlatego spełniają podstawowy warunek, który musi spełniać forma prawna, by po spełnieniu kolejnych warunków można było prowadzić przedsiębiorstwo społeczne...”⁵⁶.

Tabela 16. Liczba kół gospodyń wiejskich w podziale na województwa⁵⁷

Lp.	województwo	liczba kół gospodyń wiejskich
1	wielkopolskie	1768
2	mazowieckie	1731
3	lubelskie	1502
4	łódzkie	1101
5	małopolskie	954
6	podkarpackie	908
7	opolskie	792
8	kujawsko-pomorskie	733
9	zachodniopomorskie	518
10	warmińsko-mazurskie	497
11	dolnośląskie	479
12	podlaskie	474
13	pomorskie	412
14	śląskie	395
15	lubuskie	203
16	opolskie	187

⁵⁶ Ekielski W., „Forma prawna przedsiębiorstwa społecznego. Co wybrać?”, artykuł z 15.11.2019 r., opublikowany na blogu przedsiębiorstvospoeczne.pl, <https://przedsiębiorstvospoeczne.pl/forma-prawna-przedsiębiorstwa-spoecznego-co-wybrac/>, data dostępu: 25.11.2022 r.

⁵⁷ Opracowanie własne na podstawie danych zaczerpniętych z Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich na stronie: <https://krkgw.arimr.gov.pl/>, data dostępu: 25.11.2022 r.

Województwo opolskie zajmuje siódmą pozycję w rankingu pod względem liczby kół gospodyń wiejskich (792 podmiotów), wyprzedzając kilka regionów o większej liczbie ludności⁵⁸. Co istotne, najwyższe lokaty w powyższym zestawieniu zajęły województwa o znacznie większym potencjale ludnościowym: wielkopolskie i mazowieckie.

Koła gospodyń wiejskich nie są równomiernie rozmieszczone na mapie regionu. Zdecydowana większość KGW funkcjonuje w subregionie południowym (541) – w subregionie północnym jest ich 251. Na ten rezultat z pewnością ma wpływ specyficzna struktura przestrzenna i gospodarcza subregionu południowego (duży udział rolnictwa i obszarów wiejskich). Co istotne, są to organizacje charakterystyczne dla obszarów wiejskich, choć możliwe jest również ich funkcjonowanie w miastach.

6. Zasoby i potencjał instytucjonalny sektora ekonomii społecznej

W niniejszym rozdziale prezentujemy dane zebrane na podstawie opinii przedstawicieli PES/PS, pozyskane w ramach badania ilościowego, przeprowadzonego metodą Komputerowo Wspomaganych Wywiadów Telefonicznych (CATI). Pomiar zrealizowano na próbie 196 podmiotów funkcjonujących w regionie. Co istotne, w badaniu wzięli udział założyciele lub osoby zarządzające PES/PS, posiadające wiedzę na temat sytuacji ekonomicznej danego podmiotu, a także doświadczeń związanych z korzystaniem ze wsparcia, czy planów i perspektyw rozwojowych. Zastosowano strategię polegającą na dywersyfikacji źródeł rekrutacyjnych, co z pewnością sprzyjało uzyskaniu miarodajnych i rzetelnych informacji. Dobór respondentów był zróżnicowany podmiotowo i terytorialnie (założono minimalne liczebności w subregionach, a także ze względu na formę prawną). W poniższej tabeli prezentujemy strukturę zrealizowanej próby.

Tabela 17. Struktura próby

subregiony	
subregion północny	58%
subregion południowy	42%
forma prawna	
stowarzyszenie, prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego lub oświatową lub kulturalną	59%

⁵⁸ Pełna lista ww. podmiotów znajduje się w aneksie do niniejszego raportu.

fundacja, prowadząca działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego lub oświatową lub kulturalną	17%
warsztat terapii zajęciowej (WTZ)	7%
spółdzielnia socjalna	4%
spółka z o.o. non-profit	4%
klub integracji społecznej (KIS)	4%
zakład aktywności zawodowej (ZAZ)	3%
centrum integracji społecznej (CIS)	2%
spółdzielnia pracy, w tym inwalidów lub niewidomych	1%

Tabela 18. Forma prawna i rodzaj PES/PS a subregion

	Województwo Opolskie	SUBREGION PÓŁNOCNY	SUBREGION POŁUDNIOWY
stowarzyszenie, prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego lub oświatową lub kulturalną	59%	54%	66%
fundacja, prowadząca działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego lub oświatową lub kulturalną	17%	21%	12%
warsztat terapii zajęciowej (WTZ)	7%	5%	10%
spółdzielnia socjalna	4%	5%	2%
spółka z o.o. non-profit	4%	4%	4%
klub integracji społecznej (KIS)	4%	4%	2%
zakład aktywności zawodowej (ZAZ)	3%	4%	1%
centrum integracji społecznej (CIS)	2%	2%	2%
spółdzielnia pracy, w tym inwalidów lub niewidomych	1%	1%	-
PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE	85%	85%	84%
PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ O CHARAKTERZE REINTEGRACYJNYM	15%	15%	16%

W ostatniej z wymienionych tabel przedstawiono rozkład terytorialny zrealizowanej próby w podziale ze względu na formy prawne (lub związane z nimi segmenty, wyodrębnione w ramach sektora ekonomii społecznej w regionie). 58 proc. badanych podmiotów ma siedzibę na terenie subregionu północnego, pozostałe funkcjonują w subregionie południowym. W zrealizowanej próbie przeważają organizacje pozarządowe, prowadzące działalność gospodarczą lub inną odpłatną

(pożytku publicznego, oświatową lub kulturalną), natomiast w mniejszym stopniu reprezentowane były podmioty o charakterze reintegracyjnym, a także inne przedsiębiorstwa społeczne (spółdzielnie socjalne, spółki z o.o. non-profit, spółdzielnie pracy). Przedsiębiorstwa społeczne (łącznie: organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą lub inną odpłatną, spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy, spółki z o.o. non-profit) stanowią 85 proc. zrealizowanej próby, natomiast podmioty o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, WTZ) – 15 proc.

20 proc. badanych podmiotów zostało wpisanych na listę przedsiębiorstw społecznych, prowadzoną przez MRiPS. W subregionie północnym udział podmiotów wpisanych na powyższą listę wynosi 24 proc., natomiast w subregionie południowym analogiczny odsetek wynosi – 16 proc.

Tabela 19. Założyciele lub inicjatorzy badanych podmiotów a subregion

	Województwo Opolskie	SUBREGION PÓŁNOCNY	SUBREGION POŁUDNIOWY
osoby fizyczne	70%	68%	72%
organizacja pozarządowa	21%	22%	21%
jednostka samorządu terytorialnego	7%	7%	6%
podmiot kościelny, wyznaniowy	2%	3%	1%
przedsiębiorstwo prywatne	1%	1%	1%
ośrodek wsparcia ekonomii społecznej (OWES)	1%	1%	-
inny podmiot	2%	3%	1%

Badane podmioty najczęściej zakładały lub inicjowały osoby fizyczne (nieco wyższy odsetek odnotowano w subregionie południowym w porównaniu z północnym), organizacje „trzeciego sektora”, jak również jednostki samorządu terytorialnego (lub ich jednostki organizacyjne). Osoby fizyczne istotnie częściej inicjowały lub zakładały przedsiębiorstwa społeczne (na tle podmiotów reintegracyjnych), przy czym dotyczy to zwłaszcza organizacji pozarządowych, prowadzących działalność gospodarczą lub inną odpłatną. Dodajmy, że w grupie podmiotów wpisanych na listę PS, prowadzoną przez MRiPS, odnotowano relatywnie wysoki rezultat (91 proc.). Jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe najczęściej występują w roli inicjatorów lub założycieli podmiotów o charakterze reintegracyjnym.

Tabela 20. Rodzaj prowadzonej działalności a subregion

	Województwo Opolskie	SUBREGION PÓŁNOCNY	SUBREGION POŁUDNIOWY
działalność gospodarcza - usługowa	22%	28%+	13%-
działalność gospodarcza - produkcyjna	3%	4%	1%
działalność gospodarcza - handlowa	4%	4%	4%
działalność pożytku publicznego – nieodpłatna	80%	75%-	87%+
działalność pożytku publicznego - odpłatna	19%	21%	16%
nie wiem, trudno powiedzieć	3%	4%	2%
DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA	22%	29%+	13%-
DZIAŁALNOŚĆ POŻYTKU PUBLICZNEGO	82%	77%-	89%+

Wyraźnie widać, że działalność gospodarcza (zwłaszcza usługowa) jest znacznie bardziej rozpowszechniona w subregionie północnym w porównaniu z południowym. Z kolei działalność pożytku publicznego częściej występuje w subregionie południowym. Prowadzenie działalności gospodarczej (w tym zwłaszcza o charakterze usługowym) najczęściej deklarują badani przedstawiciele podmiotów wpisanych na ministerialną listę przedsiębiorstw społecznych. Opłatną lub nieopłatną działalność pożytku publicznego najczęściej prowadzą organizacje „trzeciego sektora”.

Powyższe odsetki nie sumują się do 100 proc. (respondenci mogli udzielić więcej niż jednej odpowiedzi). Symbole „+” lub „-” oznaczają (dodatnie lub ujemne) różnice istotne statystycznie na poziomie 95 proc. W dużym uproszczeniu – jest to miara wiarygodności rezultatu, a więc prawdopodobieństwo, z którym można stwierdzić, czy uzyskane wyniki, w tym zaobserwowane związki lub różnice, nie są rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych). Analogiczną konwencję zastosowano w dalszej części opracowania.

Tabela 21. Branża prowadzonej działalności a subregion

	Województwo Opolskie	SUBREGION PÓŁNOCNY	SUBREGION POŁUDNIOWY
edukacja i kultura	54%	51%	59%
gastronomia, w tym catering	23%	23%	23%
usługi socjalne, w tym opiekuńcze	20%	19%	21%
rekreacja i turystyka	16%	15%	17%
produkcja i przemysł, ozdoby i dekoracje, produkcja odzieży, zabawki	14%	13%	16%
zdrowie i uroda	11%	15%+	6%-
usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej, w tym usługi biurowe, tłumaczenia	6%	7%	4%
handel i pozostałe usługi	5%	7%	2%
usługi komunalne, w tym odpady, ścieki, recycling, utrzymywanie porządku	4%	4%	4%
budownictwo, w tym remonty	3%	4%	2%
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	2%	1%	2%
dom i ogród, w tym przeprowadzki, sprzedaż kwiatów i roślin	1%	1%	1%
informatyka, w tym tworzenie stron www	1%	1%	1%
meble	1%	2%	-

Ze względu na podział branżowy najczęściej reprezentowane są następujące obszary: edukacja i kultura (szczególnie wysoki odsetek odnotowano w grupie przedstawicieli organizacji pozarządowych, a także podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego oraz podmiotów o rocznych przychodach nieprzekraczających 10 tys. zł), gastronomia, w tym catering (najczęściej podmioty założone nie wcześniej niż w roku 2016 oraz PES/PS o rocznych przychodach nie wyższych niż 10 tys. zł), usługi społeczne, w tym opiekuńcze (istotnie częściej podmioty o charakterze reintegracyjnym – 37 proc. w porównaniu do przedsiębiorstw społecznych – 17 proc.), a także rekreacja i turystyka.

Tabela 22. Źródła finansowania a subregion

	Województwo Opolskie	SUBREGION PÓŁNOCNY	SUBREGION POŁUDNIOWY
dotacje	62%	63%	61%
składki członkowskie	46%	38%-	59%+
darowizny	41%	36%	49%
świadczenie usług na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego lub innych instytucji publicznych	26%	29%	21%
sprzedaż usług i produktów osobom fizycznym	16%	20%	11%
sprzedaż usług i produktów firmom prywatnym	13%	17%+	7%-
zbiórki publiczne	11%	11%	12%
środki prywatne założycieli	9%	10%	9%
sprzedaż usług i produktów organizacjom pozarządowym	7%	11%+	2%-
inne źródło przychodu	7%	4%	10%
kredyty, pożyczki	1%	1%	1%
nie wiem, trudno powiedzieć	1%	1%	1%

Ankietowane PES/PS najczęściej były finansowane z dotacji (najwyższy wynik odnotowano w grupie podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego, a także wśród PES/PS założonych w latach 1991-2005), składek członkowskich (najczęściej są to podmioty zlokalizowane w subregionie południowym, stowarzyszenia, PES/PS prowadzące działalność pożytku publicznego, niezatrudniające pracowników oraz założone przez rokiem 1991) oraz darowizn (najczęściej są to PES/PS z branży edukacyjno-kulturalnej oraz niezatrudniające pracowników). Z kolei świadczenie usług na zlecenie JST lub innych instytucji publicznych jest domeną głównie podmiotów o charakterze reintegracyjnym, zainicjowanych lub prowadzonych przez JST, prowadzących działalność gospodarczą, a także zatrudniających co najmniej 21 pracowników etatowych. Sprzedaż usług lub produktów najczęściej jest prowadzona przez podmioty z subregionu północnego w porównaniu z południowym, a także przez podmioty wpisane na listę przedsiębiorstw społecznych. Warto zwrócić uwagę na niski stopień upowszechnienia instrumentów finansowych o charakterze zwrotnym, co jest zjawiskiem typowym, występującym w sektorze ekonomii

społecznej w różnych regionach kraju (zatem nie można go zaliczyć do elementów regionalnej specyfiki).

Tabela 23. Rok założenia a subregion

	Województwo Opolskie	SUBREGION PÓŁNOCNY	SUBREGION POŁUDNIOWY
przed 1991	8%	8%	7%
1991-2005	19%	15%	24%
2006-2015	26%	30%	21%
2016 lub później	47%	46%	48%
brak odpowiedzi	1%	1%	-

Prawie połowa badanych podmiotów została założona nie wcześniej niż w roku 2016 – najczęściej są to fundacje prowadzące działalność gospodarczą lub inną odpłatną oraz spółki z o.o. non-profit, podmioty wpisane na listę przedsiębiorstw społecznych, PES/PS z branży gastronomicznej, podmioty niezatrudniające pracowników, a także PES/PS o rocznych przychodach nie wyższych niż 10 tys. zł.

Tabela 24. Liczba pracowników etatowych a subregion

	Województwo Opolskie	SUBREGION PÓŁNOCNY	SUBREGION POŁUDNIOWY
nie zatrudniamy pracowników etatowych	61%	55%	68%
1-5 pracowników etatowych	13%	12%	13%
6-10 pracowników etatowych	6%	6%	5%
11-15 pracowników etatowych	5%	4%	5%
16-20 pracowników etatowych	6%	6%	6%
21 lub więcej pracowników etatowych	9%	15%+	1%-
nie wiem, trudno powiedzieć	1%	1%	1%

61 proc. badanych podmiotów nie zatrudnia pracowników etatowych – najczęściej są to PES/PS założone lub zainicjowane przez osoby fizyczne, prowadzące działalność pożytku publicznego, działające w sferze edukacyjno-kulturalnej, utrzymujące się ze składek członkowskich, zbiorów publicznych i darowizn, a także PES/PS o rocznych przychodach nieprzekraczających 100

tys. zł oraz założone nie wcześniej niż w roku 2016. Warto zaznaczyć, że podmioty zatrudniające 21 lub więcej pracowników zdecydowanie częściej występują w subregionie północnym niż południowym.

Podczas badania ilościowego zebrane zostały również informacje na temat struktury osób zatrudnionych lub aktywizowanych w PES/PS, działających w regionie. Warto zaznaczyć, że dane te z pewnością są niepełne i nieprecyzyjne (tzn. nie obejmują pełnej populacji PES/PS w regionie, a jedynie jej reprezentację, a więc 196 podmiotów, które wzięły udział w badaniu), ponadto zostały one oparte na deklaracjach respondentów. Odnotowano również przypadki braków danych (np. z powodu odmowy), a także udzielania odpowiedzi „ucieczkowych”, typu „nie wiem, trudno powiedzieć”, co jest typowym zjawiskiem w tego rodzaju pomiarach (zwłaszcza w przypadku zbierania tak szczegółowych informacji). W związku z tym poniższe dane należy potraktować jako szacunkowe i – co za tym idzie – wymagają one ostrożnej interpretacji.

W świetle uzyskanych wyników pomiaru 24 proc. badanych PES/PS zatrudnia osoby z niepełnosprawnościami:

- 1-5 osób z niepełnosprawnościami - 15 proc.,
- 6-10 osób z niepełnosprawnościami - 3 proc.,
- 11-15 osób z niepełnosprawnościami - 1 proc.,
- 16-20 osób z niepełnosprawnościami - 1 proc.,
- 21 lub więcej osób z niepełnosprawnościami - 4 proc.

Z kolei 59 proc. ankietowanych PES/PS korzysta ze wsparcia wolontariuszy:

- 1-5 wolontariuszy - 26 proc.,
- 6-10 wolontariuszy - 12 proc.,
- 11-15 wolontariuszy - 5 proc.,
- 16-20 wolontariuszy - 6 proc.,
- 21 lub więcej wolontariuszy - 10 proc.

Tabela 25. Łączne przychody (obroty) PES/PS a subregion

	Województwo Opolskie	SUBREGION PÓŁNOCNY	SUBREGION POŁUDNIOWY
10 tys. zł lub niższe	33%	27%	40%
powyżej 10 tys. zł do 100 tys. zł	33%	31%	37%
powyżej 100 tys. zł do 500 tys.	13%	15%	10%
powyżej 500 tys. zł do 1 mln zł	4%	4%	5%
powyżej 1 mln zł	10%	15%+	4%-
nie wiem, trudno powiedzieć	7%	9%	5%

66 proc. ankietowanych PES/PS osiągnęło przychody o wartości 100 tys. zł lub niższe, natomiast 79 proc. – na poziomie 500 tys. zł lub niższe. Obroty nie wyższe niż 10 tys. rocznie najczęściej mają podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego, PES/PS z branży kulturalno-edukacyjnej oraz gastronomicznej, utrzymujące się ze składek członkowskich, niezatrudniające pracowników etatowych oraz założone nie wcześniej niż w roku 2016. Przychody przekraczające 1 mln zł najczęściej deklarują PES/PS z subregionu północnego, przedstawiciele podmiotów wpisanych na listę przedsiębiorstw społecznych, prowadzących działalność gospodarczą oraz zatrudniających co najmniej 16 pracowników.

Tabela 26. Certyfikacja znakami jakości lub promocyjnymi ES a subregion

	Województwo Opolskie	SUBREGION PÓŁNOCNY	SUBREGION POŁUDNIOWY
tak	7%	11%+	2%-
nie	91%	87%-	98%+
nie wiem, trudno powiedzieć	2%	3%	-

7 proc. uczestników pomiaru deklaruje, że ich podmioty są certyfikowane znakami jakości lub promocyjnymi ekonomii społecznej. Istotnie częściej są to PES/PS z subregionu północnego w porównaniu z południowym. Relatywnie wysoki rezultat odnotowano wśród podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, a także zatrudniających 21 lub więcej pracowników etatowych.

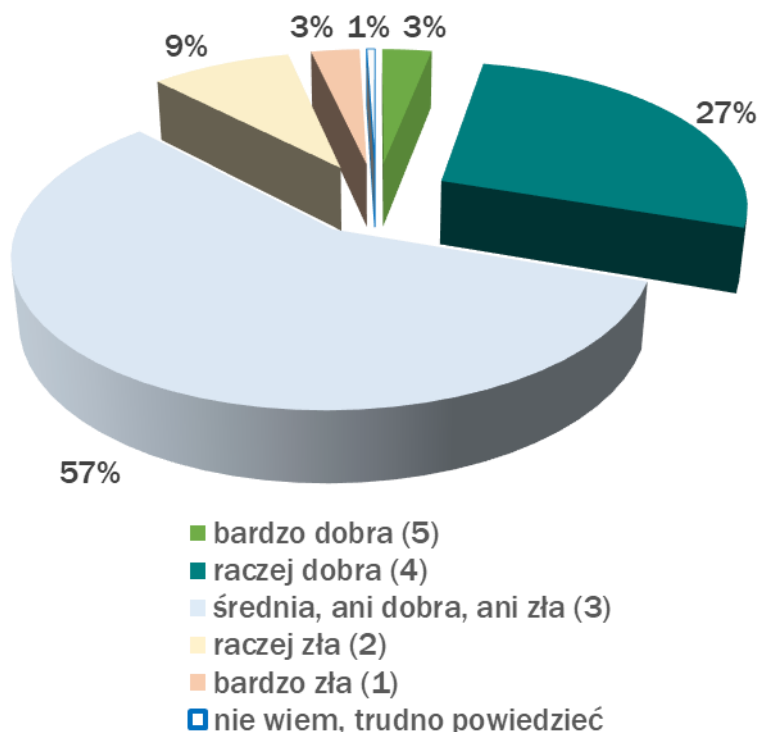
86 proc. badanych PES/PS uczestniczy w przynajmniej jednej inicjatywie, skupiającej podmioty sektora ekonomii społecznej. Najczęściej są to ogólnopolskie lub regionalne przedsięwzięcia, sieciujące poszczególne rodzaje ww. podmiotów (np. Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Ogólnopolski Związek Pracodawców Zakładów Aktywności Zawodowej, Polskie Forum Warsztatów Terapii Zajęciowej, Opolski

Konwent Podmiotów Reintegracyjnych, lokalne lub regionalne fora organizacji pozarządowych). Co istotne, zdecydowanie rzadziej wymieniano uczestnictwo w sieciach współpracy (5 proc.), tworzenie konsorcjów (2 proc.), a także korzystanie z rozwiązań klastrowych (2 proc.). Warto nadmienić, że tego rodzaju formy współpracy w ramach sektora ES są znacznie bardziej rozpowszechnione w subregionie północnym w porównaniu z południowym.

7. Ocena kondycji i perspektyw rozwojowych sektora ekonomii społecznej

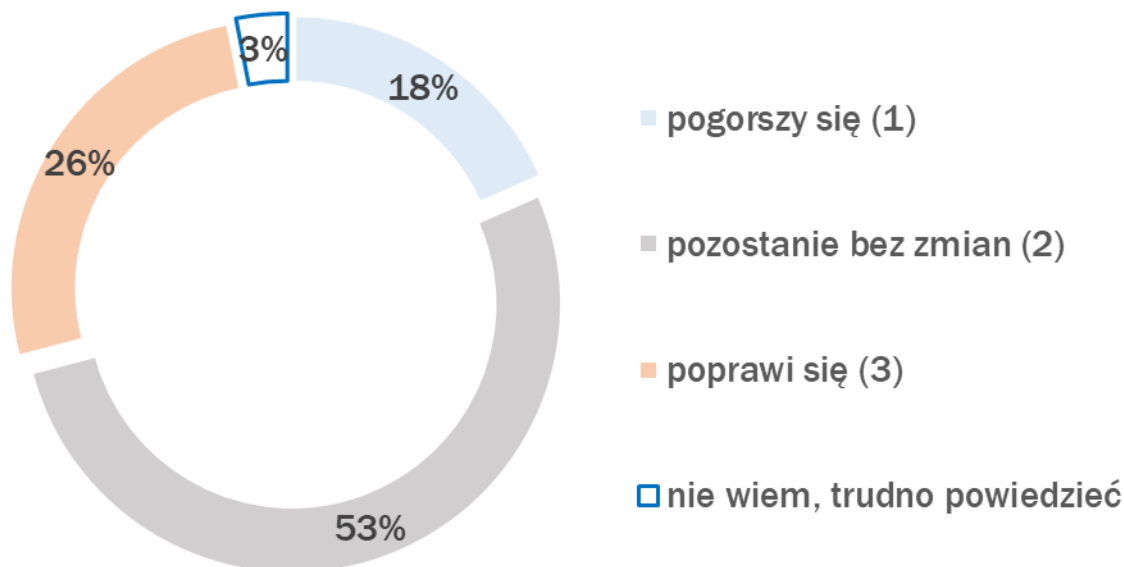
Informacje na temat kondycji sektora ES w województwie opolskim zostały zebrane m.in. na podstawie badania ilościowego. Prezentowane poniżej dane zostały uzyskane na próbie 196 PES/PS, działających w regionie.

Wykres 27. Ocena aktualnej sytuacji ekonomicznej podmiotu

Przeszło połowa przedstawicieli badanych podmiotów ocenia sytuację ekonomiczną reprezentowanej organizacji w sposób neutralny lub ambiwalentny, 30 proc. respondentów sformułowało pozytywną, natomiast 12 proc. – negatywną ocenę kondycji finansowej PES/PS. Średnia w skali pięciostopniowej wynosi 3,17, co oznacza ocenę bliską opinii neutralnej lub ambiwalentnej (3). Na tle pozostałych grup respondentów wyróżniają się przedstawiciele podmiotów wpisanych na listę przedsiębiorstw społecznych (50 proc. ocen pozytywnych, średnia $E=3,58$), PES/PS prowadzących działalność gospodarczą (43 proc., $E=3,37$), zatrudniające 6-10 oraz 21 lub więcej pracowników (64 proc., $E=3,64$; 56 proc., $E=3,67$). Krytyczną ocenę sytuacji ekonomicznej formułują przede wszystkim przedstawiciele PES/PS o rocznych przychodach nieprzekraczających 10 000 zł.

Wykres 28. Ocena możliwości zmiany sytuacji finansowej podmiotu w okresie najbliższego roku

Więcej niż połowa respondentów sądzi, że kondycja ekonomiczna ich podmiotów nie zmieni się w okresie najbliższego roku, licząc od daty realizacji pomiaru. 18 proc. badanych przewiduje poprawę sytuacji ekonomicznej reprezentowanego podmiotu, natomiast 26 proc. jest zdania, że w tym okresie może nastąpić pogorszenie stanu finansów danego PES/PS. Najbardziej optymistycznie postrzegają najbliższą przyszłość przedstawiciele podmiotów zatrudniających 1-5 osób z niepełnosprawnościami (44 proc.) oraz korzystający z usług animacji lokalnej w OWES (38 proc.). Pogląd, że sytuacja finansowa PES/PS może ulec pogorszeniu w okresie najbliższego roku najczęściej wyrażają osoby reprezentujące kwestię spółki z o.o. non-profit (57 proc. – niska podstawa procentowania) oraz podmioty, które uważają, że pandemia COVID-19 negatywnie wpłynęła na ich sytuację ekonomiczną w latach 2021-2022 (27 proc.).

Wykres 29. Trudności wewnętrzne związane z funkcjonowaniem podmiotu

Wśród najczęściej zgłaszanych problemów wewnętrznych wskazywano niski poziom zaangażowania i motywacji pracowników PES/PS, którzy w dużym stopniu rekrutują się z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (a więc doświadczają różnych problemów z prawidłowym funkcjonowaniem społecznym). Istotną barierą jest również niewystarczający poziom wiedzy na temat możliwości korzystania ze wsparcia, a także problemy techniczne (np. związane z zapewnieniem lokalu, sprzętu lub wyposażenia) oraz kadrowe i międzyludzkie (w tym m.in. niewystarczająca liczba pracowników, rotacja kadry, liczne absencje, konflikty w zespołach pracowniczych, trudności z komunikacją i budowaniem relacji).

Powyższe odsetki nie sumują się do 100 proc., ponieważ respondenci mogli wskazać nie więcej niż 3 odpowiedzi.

Wykres 30. Trudności zewnętrzne związane z funkcjonowaniem podmiotu

W analogiczny sposób pozyskano informacje na temat doświadczania trudności zewnętrznych przez PES/PS. Połowa badanych zwraca uwagę na problemy z pozyskiwaniem środków. Tę odpowiedź najczęściej wskazywali respondenci reprezentujący stowarzyszenia (59 proc.), podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego (55 proc.), podmioty, których najważniejszym źródłem przychodu są składki członkowskie (60 proc.), darowizny (68 proc.) oraz dotacje (56 proc.), przedstawiciele podmiotów niezatrudniających pracowników etatowych (56 proc.), respondenci podzielający przekonanie, że możliwości uzyskania wsparcia przez PES/PS w regionie są niewystarczające (67 proc.) oraz negatywnie oceniający dostęp do informacji na temat możliwości uzyskania pomocy (65 proc.), a także wpływ pandemii COVID-19 na sytuację ekonomiczną reprezentowanego podmiotu (57 proc.). Liczna grupa badanych wymienia kwestie proceduralno-administracyjne: zbyt dużą ilością zbędnych obciążeń biurokratycznych, a także skomplikowanymi procedurami – relatywnie często są to przedstawiciele podmiotów założonych przez osoby fizyczne (54 proc.), osoby reprezentujące PES/PS, których najważniejszym źródłem przychodu są doacje (57 proc.), badani czujący się wystarczająco poinformowani na temat możliwości uzyskania pomocy przez PES/PS w regionie (57 proc.), a także pozytywnie oceniający

aktualną sytuację finansową reprezentowanego podmiotu (59 proc.). Ankietowani dostrzegają również trudności występujące w szeroko rozumianym otoczeniu ekonomii społecznej, w tym związane z niskim poziomem wiedzy oraz polityką prowadzoną przez jednostki samorządu terytorialnego (np. niewystarczającym poziomem zlecania zadań publicznych czy stosowaniem klauzul lub aspektów społecznych w zamówieniach publicznych).

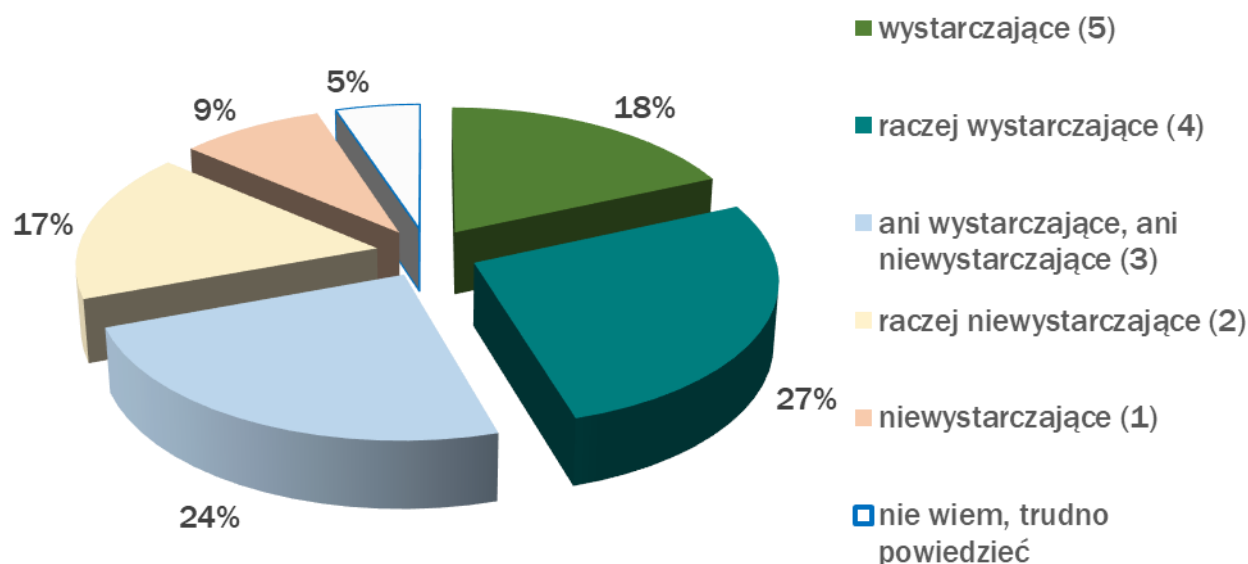
Wykres 31. Korzystanie z pomocy instytucji, które mogą wspierać podmioty ekonomii społecznej

Przedstawiciele badanych podmiotów kontaktują się z różnymi instytucjami lub organizacjami, działającymi na rzecz wsparcia sektora ekonomii społecznej w regionie (co istotne, w powyższym zestawieniu pominięto OWES, których funkcjonowanie jest przedmiotem osobnego opracowania). Najczęściej są to zarówno jednostki samorządu terytorialnego (szczególnie gminnego, powiatowego oraz wojewódzkiego), jak również ich jednostki organizacyjne, jak np. powiatowe urzędy pracy, czy ośrodki pomocy społecznej. 34 proc. uczestników pomiaru deklaruje korzystanie ze wsparcia lokalnych grup działania (LGD), natomiast 27 proc. przedstawicieli badanych podmiotów korzystało z pomocy PFRON. 7 proc. respondentów wskazało instytucje oferujące

finansowe instrumenty wsparcia o charakterze zwrotnym, natomiast 6 proc. kontaktuje się z przynajmniej jedną uczelnią wyższą z regionu.

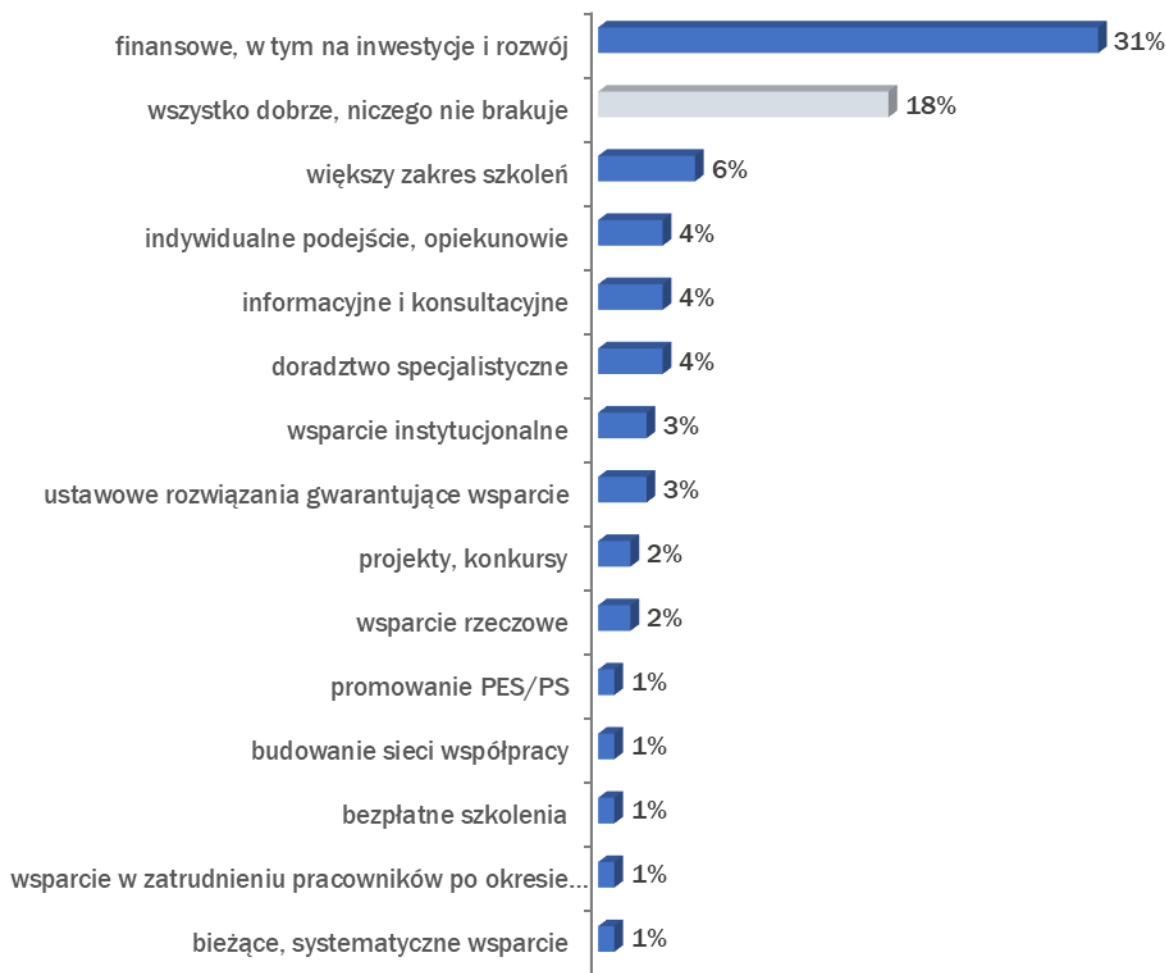
Wykres 32. Ocena możliwości uzyskania wsparcia przez PES/PS w województwie opolskim

Opinie na temat możliwości uzyskania wsparcia przez podmioty ekonomii społecznej w regionie są rozproszone. 45 proc. uczestników pomiaru wyraża pozytywną ocenę, zaś 26 proc. respondentów formułuje odmienną opinię na ten temat, a 24 proc. badanych wyraziło opinię neutralną lub ambiwalentną. Średnia ocena w skali 1-5 wynosi 3,31, a więc jest ona nieco wyższa od środkowej kategorii odpowiedzi w skali pięciostopniowej. Pozytywne oceny najczęściej wyrażały osoby reprezentujące podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (63 proc.) w porównaniu do przedsiębiorstw społecznych (42 proc.). Wysoka ocena możliwości uzyskania wsparcia współwystępuje z pozytywną opinią na temat dostępu informacji w przedmiotowym obszarze, a także postrzeganiem kondycji ekonomicznej danego PES/PS jako dobrej. Negatywne opinie najczęściej artykułowały osoby reprezentujące przedsiębiorstwa społeczne (28 proc.) w porównaniu do podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (13 proc.), przedstawiciele podmiotów prowadzących działalność w branży rekreacyjnej i turystycznej (45 proc.), podmiotów, których najważniejszym źródłem przychodu są darowizny (36 proc.), a także niezatrudniających pracowników etatowych (30 proc.), niewystarczająco poinformowanych

o ofercie wsparcia dla PES/PS (56 proc.) oraz ambiwalentnie oceniających kondycję finansową danego PES/PS (31 proc.).

Wykres 33. Brakujące/pożądane formy pomocy dla PES/PS w woj. opolskim

Respondenci formułowali swoje oczekiwania względem systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie, odpowiadając na pytanie otwarte. Wyraźnie widać, że uzyskane odpowiedzi dotyczą różnych wymiarów, ponadto zostały sformułowane na zróżnicowanym poziomie szczegółowości, co wynika ze specyfiki zastosowanego narzędzia. 18 proc. uczestników pomiaru spontanicznie wskazuje, że aktualne możliwości uzyskania wsparcia w regionie są wystarczające. Wśród niezaspokojonych potrzeb na pierwszym miejscu wymieniano różne formy pomocy finansowej dla PES/PS, w tym niepowiązane z tworzeniem nowych miejsc pracy, np. na cele inwestycyjno-rozwojowe. Na kolejnych pozycjach znalazły się kwestie związane ze zwiększeniem

zakresu i wymiaru oferowanych usług szkoleniowych, dalej – indywidualnym podejściem do wsparcia danego podmiotu, udzielaniem informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia oraz doradztwem, a następnie większe wsparcie ze strony instytucji działających w regionie (ogólnie) oraz wdrażanie rozwiązań prawnych (np. ustawowych), wzmacniających wsparcie PES/PS.

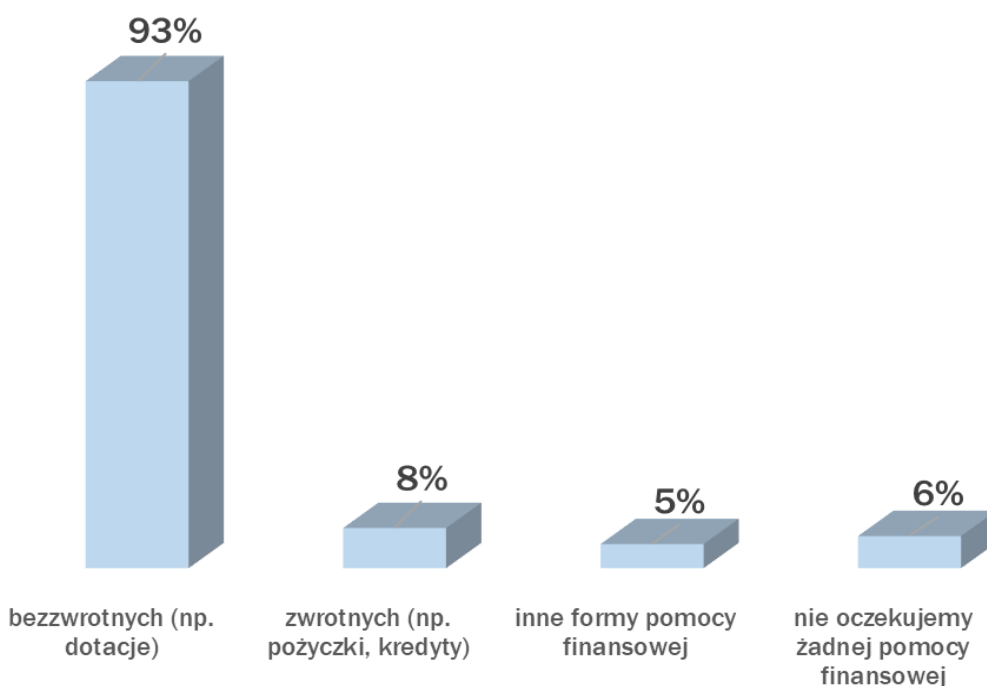
Wykres 34. Chęć skorzystania z niefinansowych form pomocy dla PES/PS w województwie opolskim w okresie najbliższego roku

Jako oczekiwane, niefinansowe formy wsparcia PES/PS w regionie najczęściej wymieniano szeroko rozumianą pomoc w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, a więc identyfikację potencjalnych źródeł finansowania czy wsparcie procesu aplikowania o środki. Tego rodzaju przekonanie najczęściej podzielają przedstawiciele podmiotów prowadzących działalność w branży gastronomicznej, jak również PES/PS, których najważniejszym źródłem przychodu jest sprzedaż usług i produktów osobom fizycznym. Pomoc rzeczową najczęściej wskazywali przedstawiciele podmiotów prowadzących działalność w branży usług socjalnych (w tym opiekuńczych), podmiotów, których najważniejszym źródłem przychodu jest sprzedaż usług i produktów osobom fizycznym, PES/PS, które rozpoczęły działalność w latach 1991-2005, jak również osoby negatywnie

oceniające możliwości uzyskania wsparcia w regionie. Pożądane formy wsparcia są uzależnione od najważniejszego źródła przychodu podmiotu, np. wsparcie w nawiązywaniu kontaktów biznesowych najczęściej wskazują przedstawiciele PES/PS sprzedających produkty lub usługi na otwartym rynku, a także świadczących usługi na zlecenie JST lub innych instytucji publicznych. Warto dodać, że różne formy oczekiwanej pomocy są najczęściej wskazywane przez osoby reprezentujące PES/PS prowadzące działalność gospodarczą w porównaniu do podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego. Oznacza to, że tego rodzaju podmioty częściej formułują pewną refleksję oraz mają skryształizowane potrzeby w tym obszarze. Korzystanie z oferty wsparcia może również sprzyjać utrwaleniu pewnych zwyczajów czy ścieżek postępowania, związanych z łączeniem różnych źródeł pomocy zewnętrznej.

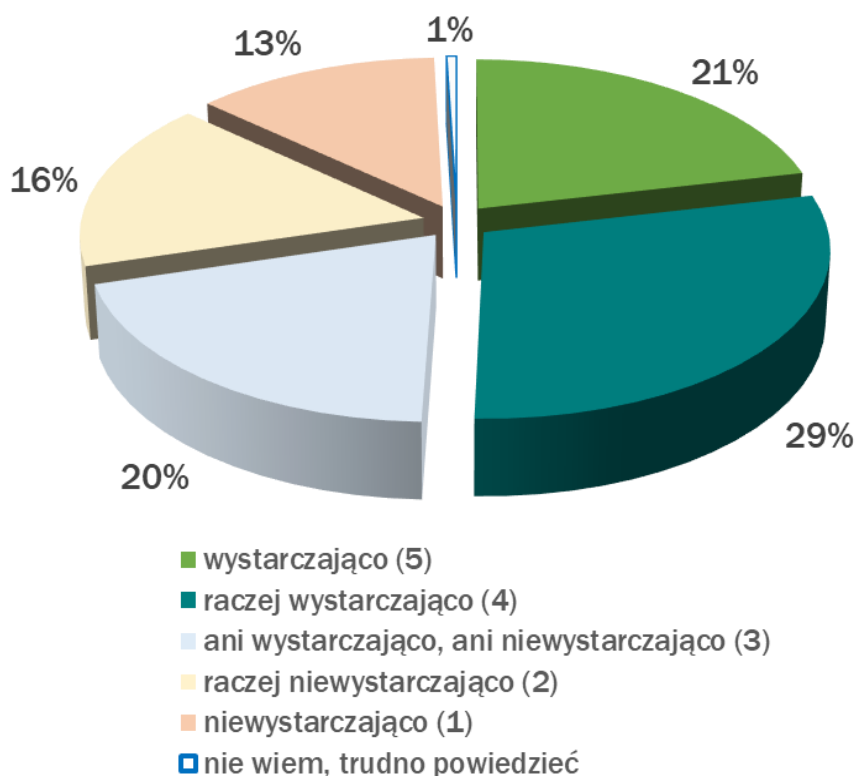
Wykres 35. Chęć skorzystania z form pomocy finansowej dla PES i PS w województwie opolskim w okresie najbliższego roku

Powyższy wynik potwierdza dość rozpowszechnioną opinię, że przedstawiciele sektora ekonomii społecznej są przyzwyczajeni do „tradycyjnego” modelu finansowania, opartego o granty i dotacje publiczne. Zaledwie 8 proc. uczestników pomiaru deklaruje chęć skorzystania z instrumentów o charakterze zwrotnym w okresie najbliższego roku od daty realizacji badania. Warto podkreślić, że powyższy rezultat jest spójny z wynikami innych, porównywalnych pomiarów

(np. realizowanych w innych województwach). Z pewnością upowszechnianie zwrotnych instrumentów finansowych wymagać będzie m.in. zmiany sposobu myślenia i przełamania barier „świadomościowych” w sektorze ekonomii społecznej w województwie opolskim.

Wykres 36. Ocena przepływu informacji na temat możliwości uzyskania pomocy przez PES/PS w województwie opolskim

Uzyskana średnia ocena dostępu do informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia w regionie jest zbliżona do umiarkowanie pozytywnej ($E=3,30$). Połowa badanych formułuje pozytywną opinię, natomiast krytyczną ocenę wyraża prawie 3 na 10 uczestników pomiaru. Najwyższe oceny zostały odnotowane wśród podmiotów prowadzących odpłatną działalność pożytku publicznego (68 proc.), badanych, którzy uważają, że możliwości uzyskania wsparcia przez PES/PS w regionie są wystarczające (72 proc.), jak również pozytywnie oceniających sytuację ekonomiczną reprezentowanego podmiotu (73 proc.).

Cenne informacje zostały również w ramach badania jakościowego z przedstawicielami PES/PS (ale również pozostałymi grupami respondentów). Badane podmioty różnią się pod

względem formy prawnej, a także obszarów prowadzonej działalności, jak również struktury przychodów. Jako źródła finansowania najczęściej wskazywano korzystanie z dotacji, rzadziej – prowadzenie działalności gospodarczej lub odpłatnej pomocy publicznej. Zróżnicowany jest również poziom przychodów za rok 2021 – od ok. kilkudziesięciu tysięcy do przeszło miliona złotych. Wspomniane podmioty zatrudniają od kilku do kilkudziesięciu pracowników na umowę o pracę (lub alternatywnie umowę – zlecenie). Często są to osoby z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (co oczywiste, osoby o najtrudniejszej sytuacji życiowej i zawodowej są podopiecznymi podmiotów o charakterze reintegracyjnym). Badane podmioty mają zróżnicowany okres działalności – od kilku do kilkunastu lat (w niektórych przypadkach można mówić o dłuższej historii funkcjonowania, którą dałoby się opisać w kategoriach procesu rozwojowego). Warto szczególnie podkreślić, że badani eksperci z regionu (np. przedstawiciele kadry OWES) zwracali uwagę na „rozwarstwienie” sektora ES: niewielką liczbę zaawansowanych podmiotów o wysokim poziomie rozwoju oraz dużą liczbę początkujących organizacji. W tym kontekście postulowano potrzebę wspierania „klasy średniej” w ramach sektora ES (podmiotów o średnim poziomie zaawansowania, posiadających pewien potencjał rozwojowy).

Samoocena PES/PS – mocne strony:

- zasoby ludzkie, zbudowany zespół, dobre relacje międzyludzkie,
- wysoki poziom zaangażowania i motywacji,
- wysoka jakość usług, rozpoznawalność na rynku lokalnym, wypracowane zaufanie klientów,
- realizacji misji społecznej, wspieranie osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej i zawodowej,
- zasoby materialne (rzadziej).

Samoocena PES/PS – słabe strony:

- niewystarczająca baza lokalowa,
- trudności z pozyskiwaniem środków finansowych, w tym zdobywaniem zleceń, brak poczucia bezpieczeństwa i stabilności finansowej,
- brak wystarczających kompetencji biznesowych, menedżerskich (kadry kierowniczej PES/PS),

- brak kompleksowej wiedzy (i umiejętności poszukiwania/znajomości źródeł informacji) na temat możliwości uzyskania wsparcia dla PES/PS.

Nasi rozmówcy różnią się pod względem oceny możliwości i perspektyw rozwojowych sektora ekonomii społecznej. Pozyskane informacje są rozproszone, zwłaszcza że formułowali je przedstawiciele różnych podmiotów, co zresztą było świadomym założeniem badawczym. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na następujące zagadnienia:

- konieczność poszukiwania nisz rynkowych (w obszarze usług lub produktów, względnie – niezaspokojonych potrzeb odbiorców), jako przykłady respondenci wymieniali usługi społeczne, w tym m.in. opiekuńcze (co jest szczególnie istotne m.in. w kontekście aktualnych trendów demograficznych, związanych ze zwiększaniem się udziału seniorów w populacji, ponadto tego rodzaju usługi mogą być skierowane np. do osób z niepełnosprawnościami, a także rodzin z dziećmi),
- długofalowe budowanie oferty PES/PS w kontekście diagnozy społeczno-gospodarczej regionu, w tym najważniejszych trendów społeczno-demograficznych, jak starzenie się społeczeństwa i depopulacja (np. usługi społeczne dla seniorów), czy struktury gospodarczej województwa Opolskiego (np. w subregionie południowym dominuje rolnictwo – możliwość rozwoju ekonomii społecznej w obszarze produkcji zdrowej, ekologicznej żywności, w tym tworzenia produktów lokalnych i regionalnych, rozwój marek lokalnych, gospodarstw opiekuńczych, współpracy z kołami gospodyń wiejskich i ochotniczymi strażami pożarnymi),
- oddziaływanie na JST, aby częściej i na większą skalę zamawiały usługi lub produkty PES/PS, tworzenie (interdyscyplinarnych) zespołów ds. ekonomii społecznej na poziomie gmin lub powiatów, wprowadzanie elementów ekonomii społecznej do polityk publicznych na wszystkich szczeblach (w tym dokumentów strategicznych i programowych, jak np. strategię rozwoju, strategię rozwiązywania problemów społecznych, programy rewitalizacji),
- zwiększenie poziomu zlecania zadań publicznych PES/PS przez instytucje publiczne, zwłaszcza w ramach konkursów wieloletnich,
- włączenie się PES/PS w nowe mechanizmy organizacji usług społecznych na poziomie lokalnym (w regionie funkcjonują centra usług społecznych),

- uwzględnienie udziału PES/PS w procesach deinstytucjonalizacji, rozumianej jako przejście od opieki instytucjonalnej do środowiskowej (np. w okresie realizacji badania prowadzona była diagnoza społeczna oraz powstawał „Plan deinstytucjonalizacji usług społecznych”).

Uczestnicy badania mają ambiwalentne odczucia, związane z aktualnym stanem ekonomii społecznej w regionie. Z jednej strony postrzegają go w kategoriach konkretnych wyzwań, nadziei i oczekiwań, z drugiej – formułują wiele zastrzeżeń i wątpliwości. Przeważa opinia, że sektor ekonomii społecznej w regionie znajduje się w dość wczesnej fazie rozwoju, choć w dłuższej perspektywie można dostrzec pozytywne zmiany (np. wzrost poziomu wiedzy i sposobu postrzegania ES, wzrost liczby PES/PS, upowszechnianie rozwiązań na rzecz ich wsparcia). W dużym stopniu wynika to z uwarunkowań historycznych i ogólnej kondycji społeczno-gospodarczej regionu. Część rozmówców spontanicznie nawiązywało do tego rodzaju zagadnień, mówiąc o pewnym zapóźnieniu rozwojowym regionu na tle większości innych województw, co – ich zdaniem – można odnieść również do sfery ekonomii społecznej.

8. Pozostałe istotne zagadnienia

W tym rozdziale znajduje się omówienie kilku zagadnień, ważnych z punktu widzenia oceny kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim. Dodajmy, że prezentowane informacje zostały pozyskane w badaniu jakościowym z różnymi grupami respondentów.

Przedstawiciele badanych PES/PS deklarują korzystanie z usług różnych podmiotów, działających na rzecz wsparcia sektora ekonomii społecznej:

- Najczęściej są to właściwe terytorialnie ośrodki wsparcia ekonomii społecznej - ten obszar jest przedmiotem osobnego raportu (dotyczącego ewaluacji pracy OWES i badania satysfakcji klienta ww. ośrodków).
- Rzadziej podejmowane są kontakty z ROPS. Jeśli tego rodzaju relacje występują, respondenci oceniają je pozytywnie.
- PES/PS kontaktują się również z JST oraz – rzadziej - ich jednostkami organizacyjnymi (np. OPS, PUP, PCPR). Dotyczy to zwłaszcza podmiotów inicjowanych lub zakładanych przez administrację samorządową.

- Warto podkreślić, że PES/PS rzadko korzystają z instrumentów finansowych o charakterze zwrotnym, choć tego rodzaju wsparcie jest oferowane w regionie. Tego rodzaju narzędzia wykorzystują głównie przedsiębiorstwa społeczne, natomiast wśród podmiotów reintegracyjnych nie odnotowano takiego przypadku.
- Szczególnym rodzajem podmiotów o dużym potencjale rozwojowym są koła gospodyń wiejskich. Z pewnością można je uznać za ważny zasób społeczny regionu, zwłaszcza subregionu południowego, w którym przeważa rolnictwo.

Przedstawiciele badanych PES/PS wskazali również pewne obszary wsparcia na rzecz ekonomii społecznej, których – ich zdaniem – brakuje w województwie opolskim. Najczęściej formułowane w tym kontekście oczekiwania to:

- promocja ekonomii społecznej – zarówno skierowane do ogółu społeczeństwa, osób czy grup nieformalnych, zamierzających założyć PES oraz jednostek samorządu terytorialnego i biznesu komercyjnego,
- zwiększenie dostępności finansowania PES/PS, w tym zwłaszcza środków o charakterze bezzwrotnym,
- instrumenty finansowe na rozwój istniejących przedsiębiorstw społecznych (np. na inwestycje), niepowiązanych z tworzeniem miejsc pracy,
- sieciowanie PES/PS, tworzenie partnerstw między PES oraz forów wzajemnej wymiany doświadczeń, a także wspólnych przedsięwzięć gospodarczych (np. konsorcjów PES/PS),
- zakup usług i produktów PES/PS przez instytucje, organizacje i firmy prywatne,
- upowszechnianie stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych,
- kojarzenie partnerów biznesowych, kreowanie współpracy z biznesem, pomoc w pozyskiwaniu klientów po stronie podmiotów komercyjnych,
- brak efektywnych instrumentów zarządczych, dopasowanych do specyfiki PES/PS, np. profesjonalnych narzędzi analizy finansowej,
- edukacja w zakresie podstaw przedsiębiorczości i myślenia w kategoriach biznesowych oraz funkcjonowania w realiach rynkowych, świadczenie usług przez osoby z doświadczeniem w biznesie (np. mentoring),

- koordynacja i usprawnienie przepływu informacji, skomasowanie informacji w jednym miejscu, utworzenie platformy wymiany informacji, aktualizacja baz danych potencjalnie zainteresowanych podmiotów, dbałość o aktualność i kompleksowość informacji dostępnych na stronach internetowych (OWES i ROPS),
- zwiększenie dostępności i zakresu usług specjalistycznych, dopasowanych do indywidualnych potrzeb odbiorców, np. szkoleniowych, doradczych (księgowych, marketingowych, prawnych, wsparcia psychologicznego).

Relacje z otoczeniem:

Dla powstawania i rozwoju podmiotów ekonomii społecznej kluczowe jest szeroko rozumiane otoczenie. Najlepiej, gdy członkowie PES/PS wywodzą się z macierzystego środowiska lokalnego, ponieważ wtedy przedsiębiorstwo jest uważane za „swoje” i może liczyć na życzliwe wsparcie, zarówno społeczności lokalnej, jak i samorządu. Możliwości rozwoju PES/PS są ściśle uzależnione od charakteru komunikacji z otoczeniem. Relacje te są dynamiczne i mają charakter obustronny. Warto przy tym pamiętać, że otoczenie zawsze wywiera silniejszy wpływ na organizację, niż organizacja na otoczenie. Dla rozwoju ekonomii społecznej niezbędne jest więc budowanie takiego otoczenia, które w naturalny sposób sprzyjać będzie podejmowaniu działań rozwijających przedsiębiorczość społeczną. Akceptacja dla wspierania podmiotów ekonomii społecznej bierze się – jak podkreślali badani – z ich zakorzenienia w lokalnym środowisku. Czynnikiem sprzyjającym przełamywaniu barier jest podejmowanie współpracy z lokalnymi instytucjami, zajmującymi się podobnym problemem. Pomocne jest budowanie współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi. Niezwykle ważne dla lokalnego PES/PS – z punktu widzenia relacji z otoczeniem – jest zbudowanie zaufania do marki. Nie chodzi wyłącznie o jej rozpoznawalność, ale utrwalenie w oczach opinii publicznej przekonania o zdolności PES/PS do skutecznej realizacji zadań (np. świadczenia wysokiej jakości usług społecznych).

Współpraca z JST:

Rozwój współpracy z JST i tym samym rozwój sektora ekonomii społecznej w regionie jest nierównomierny, co jest silnie uzależnione od uwarunkowań lokalnych, a nawet personalnych. W opinii badanych PES/PS, ogólny poziom wiedzy samorządowców na temat ekonomii społecznej

jest niski - dla wielu z nich priorytetem są działania inwestycyjne, które przynoszą widoczne efekty dla mieszkańców (wyborców) danej gminy czy powiatu. Z tej perspektywy wsparcie działań miękkich, w tym aktywizacja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, przynosi efekty trudne do zmierzenia, zazwyczaj chwiejne i odłożone w czasie. W świetle wyników badania jakościowego, zrozumienie i otwartość na obszar ekonomii społeczną ze strony władz samorządowych jest jednym z kluczowych czynników jej sukcesu (podkreślają to wszystkie grupy badanych PES/PS, jednak najsilniej uzależnione od wsparcia samorządu są podmioty o charakterze reintegracyjnym). JST często nie mają wiedzy na temat funkcjonujących na ich terenie PES/PS, ponadto obawiają się stosowania rozwiązań preferujących tego rodzaju podmioty w otwartych konkursach na realizację zadań publicznych lub aspektów i klauzul społecznych w zamówieniach publicznych. Bardzo ważnym czynnikiem jest również kadencyjność i uwikłanie w bieżącą politykę na poziomie lokalnym.

Sojusznikiem ekonomii społecznej mogą być samorządowcy, którzy wywodzą się z „trzeciego sektora”. Bardzo dobrze rozumieją oni wartość współpracy międzysektorowej w tym obszarze. Często rozwój ekonomii społecznej jest ważną częścią ich programu wyborczego i budowania relacji ze społecznością lokalną. Ponadto sektor ekonomii społecznej może stać się – zwłaszcza w małych gminach – cennym partnerem do pozyskiwania środków zewnętrznych przez JST.

Rewolucyjną zmianę niosą powstające centra usług społecznych, które przejmują zadania ośrodków pomocy społecznej, ale jednocześnie kreują nowoczesny, lokalny rynek usług społecznych. Istotną rolę praktyczną odgrywa zapis w umowach na realizację pilotażowych projektów wdrażania CUS, który przewiduje obowiązek zlecania 30 proc. usług podmiotom ekonomii społecznej. To powoduje, że nawet w małych gminach pojawia się zapotrzebowanie na usługi społeczne świadczone przez PES/PS. Do tego pojawia się instytucjonalny partner, który nie tylko zleca zadania, ale edukuje, wspiera i motywuje lokalne organizacje do przygotowania się do udźwignięcia roli realizatora usług społecznych. Ze względu na swoją specyfikę, podmioty ekonomii społecznej lepiej pasują do realizacji usług społecznych niż podmioty komercyjne. Łączą usługę społeczną z zaangażowaniem społecznym. Usługi są lepiej osadzone w środowisku lokalnym. Warto zaznaczyć, że współpraca z podmiotami ekonomii społecznej umożliwia pogłębione podejście do rozwiązywania problemów społecznych. Ten sposób myślenia jest coraz bardziej rozpowszechniony wśród samorządowców i kadry kierowniczej pomocy społecznej (choć aktualny poziom wiedzy i świadomości wciąż pozostaje na relatywnie niskim poziomie). Dodajmy,

że w regionie zostały wypracowane pewne doświadczenia w tym obszarze, które można uznać za „dobre praktyki”.

Współpraca z biznesem:

Badania jakościowe potwierdzają, że poziom współpracy sektora ekonomii społecznej z biznesem wciąż pozostaje niski, co zresztą jest zjawiskiem rozpowszechnionym w całej Polsce, zatem w tym obszarze trudno doszukać się jakichś elementów regionalnej specyfiki. Podobnie jak w innych województwa, współpraca sektora ES z przedsiębiorcami komercyjnymi jest słabo rozwinięta i występuje w przypadkach jednostkowych. Obydwa sektory funkcjonują niezależnie od siebie i zdecydowanie brakuje inicjatyw na rzecz ich współpracy, w tym m.in. podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, czy innych bardziej zaawansowanych projektów. Jeśli tego rodzaju relacje zachodzą w województwie opolskim, zazwyczaj obejmują one najprostsze formy kooperacji (np. sprzedaż usług lub produktów PES/PS podmiotom komercyjnym). Po obu stronach brakuje świadomości wzajemnych korzyści, jakie mogłyby płynąć z tego rodzaju współpracy.

Jeśli PES/PS chcą skutecznie konkurować na rynku, muszą przejąć pewne standardowe praktyki biznesu komercyjnego. Dla promocji współpracy biznesu z ekonomią społeczną na poziomie strategicznym dużą rolę odgrywają takie przedsięwzięcia, jak np. targi, czy konkursy z nagrodami. Badani zwracają również uwagę na potrzebę stopniowego budowania relacji, opartych na zwiększającym się zaufaniu i konkretnych przykładach efektywnej kooperacji. W tym kontekście niezwykle istotną rolę odgrywa kreowanie pozytywnego obrazu i wiarygodności sektora ekonomii społecznej.

Reintegracja w PES/PS i funkcjonowanie podmiotów reintegracyjnych:

Większość rozmówców podziela przekonanie, że działania na rzecz podmiotów reintegracyjnych nie należą do priorytetów województwa opolskiego. Podmioty reintegracyjne wspomagają osoby znajdujące się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, które, po skorzystaniu z odpowiedniej ścieżki wsparcia, powinny przechodzić do pracy w przedsiębiorstwach społecznych, a następnie – w miarę możliwości – wychodzić na otwarty rynek pracy. Jak podkreślają rozmówcy, wspomniana ścieżka nie zawsze funkcjonuje w sposób zgodny z założeniami („nierealne oczekiwania systemowe...”, „przedsiębiorstwa społeczne powinny brać pod uwagę absolwentów KIS i CIS...”). Wielu podopiecznych podmiotów reintegracyjnych nie jest zainteresowanych tego rodzaju

rozwiązaniem („reintegracja powinna być tylko dla chętnych, a nie obligatoryjna...”, „niektóre osoby nie nadają się do reintegracji albo po prostu nie chcą...”), a same podmioty wydają się mieć tendencję do „konserwowania” odbiorców swoich usług („nie działa to przejście systemowe...”, „kiedyś byli etatowi szkolący się, a teraz są etatowi uczestnicy CIS...”). Część rozmówców zaznacza, że niektórzy uczestnicy podmiotów reintegracyjnych nigdy nie będą w stanie odnaleźć się na otwartym rynku pracy, zatem konieczne jest tworzenie lokalnej oferty, uwzględniającej ich specjalne potrzeby („dopasowane miejsca pracy...”, „nie wypychać tych ludzi na siłę...”). Warto podkreślić, że tego rodzaju bariery mają charakter systemowy i z pewnością nie wynikają z jakichś specyficznych cech regionu.

Respondenci uczestniczący w badaniu jakościowym formułowali również inne istotne spostrzeżenia odnośnie kondycji podmiotów reintegracyjnych w województwie opolskim:

- relatywnie niska liczba podmiotów o charakterze reintegracyjnym w regionie, brak pokrycia terytorialnego, mała liczba nowopowstających podmiotów reintegracyjnych, konieczność uzupełnienia istniejącej sieci i budowania systemu wzajemnie komplementarnej oferty dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (na poziomie lokalnym),
- prowadzenie niektórych podmiotów reintegracyjnych w formule projektowej (doraźność, akcyjność, ograniczony okres ich funkcjonowania),
- brak wystarczających środków w budżetach JST na tworzenie i utrzymanie tego rodzaju podmiotów,
- regulacje prawne w tym obszarze, postrzegane jako sztywne, restrykcyjne i ograniczające możliwości wspierania podmiotów reintegracyjnych („kryteria uczestnictwa w WTZ, powinno się uwzględnić osoby ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności...”, „brak obligatoryjności uczestnictwa w WTZ mimo orzeczenia...”), w tym narzucanie sposobu realizacji działań reintegracyjnych („brak elastyczności...”),
- niechęć części samorządów do tworzenia tego rodzaju podmiotów, np. brak wystarczającej wiedzy i świadomości korzyści, obawy przed podjęciem zobowiązań finansowych,
- wyzwanie związane z zapewnieniem i sfinansowaniem transportu (dojazdu) dla podopiecznych podmiotów reintegracyjnych,

- niewystarczający poziom sieciowania, brak działających platform wymiany wiedzy i doświadczeń (część rozmówców wymienia w tym kontekście Opolski Konwent Podmiotów Reintegracyjnych),
- niski prestiż podmiotów reintegracyjnych, brak docenienia przez środowisko oraz instytucje lokalne.

Badani podopieczni CIS, KIS, ZAZ i WTZ w województwie opolskim bardzo pozytywnie oceniają jakość usług świadczonych przez ww. podmioty, możliwość „dorobienia” (w przypadku osób pracujących), atmosferę i relacje międzyludzkie, a także wpływ uczestnictwa w zajęciach na zmianę sytuacji życiowej (np. możliwość rozwoju, poszerzenia wiedzy i umiejętności). Podczas wywiadów respondenci często przyjmowali postawę obrony obecnego stanu rzeczy („żeby było finansowanie i żeby nam tego nie zabrali...”), a także deklarowali chęć jak najdłuższego pozostania w podmiotach reintegracyjnych, które tworzą dla nich przyjazne środowisko, strefę komfortu. Nie odnotowano deklaracji chęci wyjścia na otwarty rynek pracy. Warto podkreślić, że negatywne oceny dotyczyły kwestii indywidualnych (często dotyczących aspektów, na które podmioty reintegracyjne nie mają wpływu, np. powiązania z innymi usługami społecznymi, jak np. noclegownia dla osób w kryzysie bezdomności), a także były formułowane w przypadkach jednostkowych.

Warto dodać, że w regionie testowane są innowacyjne rozwiązania w obszarze reintegracji. Przykładem takich działań są podmioty prowadzone przez Fundację PESTka, gdzie wdrażany jest autorski model reintegracji oparty na współpracy międzyinstytucjonalnej oraz tworzeniu ścieżki przechodzenia od reintegracji do zatrudnienia („przedszkole do zatrudnienia...”, „odcięcie pępowiny od pomocy społecznej i zmiana świadomości podmiotów reintegracyjnych...”, „zmiana mentalna, maksymalnie 2 lata i na rynek pracy...”).

Przyczyny i okoliczności zawieszania/zamykania działalności PES/PS:

- Najczęściej wymienianą przyczyną zawieszania działalności były ograniczenia w funkcjonowaniu, związane z pandemią COVID-19. Dotyczyło to zwłaszcza niektórych podmiotów o charakterze reintegracyjnym. Przerwy w ich działalności bardzo negatywnie odcisnęły się na stanie zdrowia (fizycznego i – zwłaszcza – psychicznego uczestników), co jest trudne do „odrobienia” w krótkiej i średniej perspektywie czasowej.

- Część podmiotów jest (lub była) prowadzona w formule projektowej, co najczęściej wiąże się z ich akcyjnością, doraźnością, funkcjonowaniem uzależnionym od finansowania z projektu.
- Przyczyną zawieszania lub zamykania działalności mogły być również czynniki ekonomiczne (niepowodzenia biznesowe, niska kultura organizacyjna, brak doświadczenia i kompetencji menedżerskich, trudności z utrzymaniem się na rynku), a także międzyludzkie, np. konflikty w zespołach PES/PS, które przekładały się na ich funkcjonowanie („nieprzepracowane relacje...”).
- Ważnym aspektem jest również wsparcia PES/PS przez jednostki samorządu terytorialnego, zwłaszcza, że w województwie opolskim rozpowszechniony jest model rozwoju ekonomii społecznej, oparty na bliskich powiązaniach z JST.
- Część rozmówców zwróciło uwagę na wypalenie części kadry osób prowadzących PES/PS i brak następców (nowych liderów, którzy mogliby przejąć zarządzanie ww. podmiotami).

9. Rekomendacje i wnioski

Poniżej przedstawiamy wnioski i rekomendacje z badania z uwzględnieniem opisu zidentyfikowanych problemów, wizji stanu pożądanego oraz proponowanych kierunków działań (sposobu wdrożenia). W tabeli zostały również zamieszczone pewne odwołania do opisowej części niniejszego raportu.

Tabela 37. Wnioski i rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresaci	Sposób wdrożenia
1	<u>Główny problem:</u> Wyniki badania potwierdzają, że PES/PS mają zróżnicowane potrzeby, a także oczekiwania odnośnie form pomocy, z jakich chcieliby skorzystać. Wynika to z bardzo dużego zróżnicowania sektora ekonomii społecznej w regionie, m.in. ze względu na formę prawną, strukturę właścicielską, okres funkcjonowania na rynku, branżę czy specyfikę osób zatrudnionych w danym podmiocie. Między innymi badani eksperci zwracali uwagę na „rozwarstwienie” sektora ES: niewielką liczbę zaawansowanych podmiotów o wysokim poziomie rozwoju, dużą liczbę początkujących organizacji oraz potrzebę wspierania „klasy średniej” w ramach sektora ES (podmiotów o średnim poziomie zaawansowania, posiadających potencjał rozwojowy). W ramach niniejszego projektu badawczego zidentyfikowano kilka kluczowych potrzeb, które powinny zostać uwzględnione podczas planowania działań na rzecz wsparcia poszczególnych segmentów sektora ES.	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Rekomenduje się wzmocnienie działań na rzecz precyzyjnej diagnozy potrzeb i oczekiwań sektora ES. Wspomniane potrzeby zmieniają się w czasie, zatem konieczne jest prowadzenie ustawicznych działań monitorujących i ewaluacyjnych. Na podstawie pogłębionej diagnozy możliwe jest tworzenie trafnej i dopasowanej do potrzeb odbiorców oferty, która powinna być stale aktualizowana.	OWES, ROPS, IZ RPO	- dopasowanie usług na podstawie pogłębionej diagnozy, tworzenie możliwie elastycznej i kompleksowej ścieżki wsparcia - przeznaczenie większej puli środków na inwestycje i rozwój PES/PS, niepowiązanych z tworzeniem miejsc pracy (np. na inwestycje w sprzęt oraz infrastrukturę, pomoc techniczną, wzmacnianie zasobów ludzkich, zapewnienie środków obrotowych, inwestowanie w liderów sektora ES, wprowadzenie instytucji zewnętrznego mentora PES/PS, który sprawowałby opiekę nad powierzonymi podmiotami), a więc na rozwój biznesu PES/PS oraz zapewnienie trwałości i należytej jakości już istniejących miejsc pracy - wspieranie „klasy średniej” w ramach sektora ES - długofalowe wsparcie, uniezależnione od specyficznej logiki projektowej, zmniejszenie doraźności i akcyjności w systemie wsparcia, możliwość świadczenia bardziej elastycznego świadczenia usług, dopasowanych do potrzeb odbiorców (a nie wynikających z założeń projektowych), np. w logice „płatności za rezultat” - tworzenie alternatywnych modeli rozwoju PES/PS wobec dominującej formuły, opartej na ścisłej współpracy z JST

				- tworzenie platform współpracy, kojarzenie partnerów biznesowych („brokering ES”) - szkolenia i doradztwo w obszarze pozyskiwania środków zewnętrznych - inne szkolenia specjalistyczne (w zależności od potrzeb) - pomoc lokalowa i rzeczowa (sprzęt, wyposażenie) - promocja i budowanie wizerunku ES
2	<u>Główny problem:</u> Niewystarczająca jest liczba oraz poziom rozwoju podmiotów reintegracyjnych w regionie. W ostatnich latach zakładanych jest niewiele tego rodzaju podmiotów, brakuje pokrycia terytorialnego, a ścieżka reintegracji społeczno-zawodowej nie funkcjonuje zgodnie z założeniami (podopieczni o szczególnie trudnej sytuacji życiowej i zawodowej powinni być stopniowo przygotowywani w podmiotach reintegracyjnych, a następnie podejmować zatrudnienie na otwartym rynku pracy, co w praktyce okazuje się bardzo trudne). Ponadto wątpliwości obligatoryjność reintegracji (czy powinna być dla wszystkich odbiorców?), a zwłaszcza narzucane konkretnych rozwiązań odnośnie sposobu realizacji ww. zadań. Najważniejsze bariery rozwojowe tego rodzaju podmiotów mają charakter strukturalny: restrykcyjne regulacje prawne, brak środków, obawy i niechęć JST do zakładania podmiotów reintegracyjnych. Z pewnością reintegracja i wsparcie podmiotów reintegracyjnych znajduje się poza głównym nurtem systemu wsparcia (np. część przedstawicieli OWES uważa je zadanie narzucone, wynikające z nierealnych oczekiwań systemowych).	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Pożądane jest podjęcie działań na rzecz zmiany tego stanu rzeczy. Zalecane jest oddziaływanie na JST w regionie, ale również podejmowanie prób wywierania wpływu na ośrodki decyzyjne na poziomie ogólnopolskim. Z pewnością warto zwiększyć rangę usług reintegracyjnych oraz wspierania i zakładania nowych podmiotów reintegracyjnych w działalności OWES.	OWES, ROPS, JST	- pogłębiona refleksja na temat dotychczasowych sposobów realizacji działań reintegracyjnych - lobbing skierowany do ośrodków decyzyjnych na poziomie ogólnopolskim (np. zmiany prawne, usprawnienie funkcjonowania ścieżki reintegracyjnej) - zwiększenie puli środków na zakładanie i utrzymanie podmiotów o charakterze reintegracyjnym - upowszechnianie wiedzy wśród JST (np. z zakresu aplikowania o środki na zakładanie podmiotów reintegracyjnych) - większa elastyczność, unikanie narzucania OWES sztywnych rozwiązań odnośnie sposobu realizacji działań reintegracyjnych (reintegracja „szyta na miarę”, skierowana do osób naprawdę potrzebujących).
3	<u>Główny problem:</u> Rola JST w obszarze wspierania sektora ekonomii społecznej jest niewystarczająca. Choć poziom wiedzy wśród samorządowców i urzędników rośnie, to wciąż jest	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Wskazane jest istotne zwiększenie poziomu wiedzy na temat ES w środowisku JST, w tym na temat korzyści płynących ze stosowania aspektów i klauzul społecznych, jak również zlecenia zadań	ROPS, OWES, JST	- wypracowanie systemowych mechanizmów współpracy, zmniejszających wpływ czynników związanych z kadencyjnością w JST, np. wzmocnienie instytucji rzeczników ekonomii

	nierównomierny a podejmowane działania często są uzależnione od kadencyjności i bieżącej koniunktury politycznej. Stopniowo upowszechnia się stosowanie aspektów i klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, jednak obszar ten z pewnością wymaga wsparcia. Z całą pewnością JST mogą odgrywać kluczową rolę w tworzeniu podstaw rozwoju ekonomii społecznej w regionie, zatem konieczna jest kontynuacja działań na rzecz zwiększenia poziomu ich zaangażowania.	publicznych PES/PS. JST mogłyby również bardziej aktywnie działać na rzecz uniezależnienia PES/PS od wsparcia publicznego, m.in. poprzez edukację, promocję oraz stwarzanie warunków do współpracy biznesowej. Warto również skorzystać z rozwiązań wypracowanych w innych regionach.		społecznej i solidarnej lub tworzenie trwałych partnerstw na rzecz rozwoju ES - upowszechnianie stosowania aspektów i klauzul społecznych oraz zlecania zadań publicznych PES/PS - tworzenie przyjaznego klimatu w środowisku JST dla rozwoju ES - poszerzanie wiedzy na temat wsparcia rozwoju ES wśród JST - wzmocnienie animacji w obszarach o szczególnie niskim poziomie rozwoju ES - wypracowanie skutecznej puli argumentów na rzecz zachęcania JST do wsparcia rozwoju ES, stosowanie języka korzyści, promocja „dobrych praktyk” - korzystanie z rozwiązań wypracowanych w innych regionach (np. instytucja rzeczników ES działających w województwie mazowieckim, powiatowe rady ds. ES funkcjonujące w województwie warmińsko-mazurskim).
4	<u>Główny problem:</u> Podobnie, jak w innych regionach kraju, niewystarczająco rozwinięta jest współpraca sektora ekonomii społecznej z biznesem „tradycyjnym” (choć w regionie występują nieliczne przykłady „dobrych praktyk”). Brakuje mechanizmów współpracy oraz świadomości wzajemnych korzyści (po obu stronach). Przedsiębiorcy społeczni i komercyjni często nie widzą możliwości, a nawet potrzeby podejmowania współpracy. W szczególności dotyczy to bardziej zaawansowanych form kooperacji, wykraczających poza prostą wymianę usług czy produktów (np. realizacji wspólnych przedsięwzięć gospodarczych)	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Rekomendowane jest zwiększenie poziomu wiedzy na temat możliwości i sposobu współpracy sektora ekonomii społecznej z biznesem komercyjnym. Co istotne, tego rodzaju działania powinny być skierowane do przedsiębiorców społecznych i „tradycyjnych”.	ROPS, OWES, PES/PS	- działania na rzecz upowszechniania wiedzy (np. kampanie społeczne, promocja „dobrych praktyk”, wizyty studyjne, gale, konkursy itp.) - włączanie PES/PS do współrealizacji lub uczestnictwa w wydarzeniach, łączących sektor ES z biznesem komercyjnym - tworzenie nowych usług na rzecz współpracy biznesu społecznego i komercyjnego (np. mentoringu biznesowego) - finansowanie klastrow, łączących sektor ES z biznesem komercyjnym - wzmocnienie współpracy z organizacjami pracodawców - edukacja, praca nad zwiększeniem poziomu wiedzy i zniwelowaniem negatywnych stereotypów wśród PES/PS i przedsiębiorców komercyjnych, wypracowanie puli argumentów (np. stosowanie języka korzyści, strategii win-win) - dywersyfikacja działań

				skierowanych do PES i PS, na rzecz stymulowania ich współpracy z sektorem komercyjnym
5	<u>Główny problem:</u> Szansą rozwoju ekonomii społecznej w regionie jest trafne rozpoznanie ogólnych trendów w szeroko rozumianym systemie polityki społecznej w Polsce i na świecie (i szerzej – polityk publicznych). Między innymi można tu wymienić deintytucjonalizację pomocy społecznej, wprowadzanie nowych rozwiązań, ukierunkowanych na rozwój i integrację usług społecznych (w tym zwłaszcza centrów usług społecznych).	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Pożądane jest włączenie instytucji systemu wsparcia (zwłaszcza OWES) do kreowania praktycznych rozwiązań w tym zakresie. Ponadto zaleca się przygotowanie rozwiązań na rzecz zaangażowania PES/PS jako realizatorów wspomnianych usług społecznych, a także szerszego włączenia w proces deinstytucjonalizacji.	ROPS, OWES, JST, PES/PS	- włączanie instytucji wsparcia ES do tworzenia działań na rzecz nowego sposobu organizacji usług społecznych - zachęcanie PES/PS do wchodzenia w rolę wykonawców usług społecznych i opracowywanie rozwiązań (np. usług) w tym obszarze - włączanie instytucji wsparcia ES w proces deinstytucjonalizacji - aktywne poszukiwanie nowych obszarów ekspansji i rozwoju ES